

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Zinnur YAĞANOĞLU

TRAGEDYA VE YENİDEN YAZIMLARDA ÇOCUK KATİLİ ANNE VE KURBAN
OLARAK KURGULANAN MEDEA’NIN TOPLUMSAL CİNSİYET EKSENİNDE
ÇÖZÜMLENMESİ

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Zinnur YAĞANOĞLU

TRAGEDYA VE YENİDEN YAZIMLARDA ÇOCUK KATİLİ ANNE VE KURBAN
OLARAK KURGULANAN MEDEA'NIN TOPLUMSAL CİNSİYET EKSENİNDE
ÇÖZÜMLENMESİ

Danışman

Doç. Dr. Ebru Nuriye AKDOĞU ARCA

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Zinnur Yağanoğlu'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Gönül DEMEZ (imza)

Üye (Danışman) : Doç. Dr. Ebru Nuriye AKDOĞU ARCA (imza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Elif AKGÜN KAYA (imza)

Tez Başlığı:	Tragedya ve Yeniden Yazımlarda Çocuk Katili Anne ve Kurban olarak Kurgulanan Medea'nın Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Çözümlemesi
--------------	---

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : .../.../202...

Mezuniyet Tarihi : 12/12/2024

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Tragedya ve Yeniden Yazımlarda Çocuk Katili Anne ve Kurban olarak Kurgulanan Medea’nın Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Çözümlemesi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Öğrenci Adı, SOYADI

Zinnur Yağanoğlu

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Zinnur Yağanoğlu
Öğrenci Numarası	202152046009
Anabilim Dalı	Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet
Programı	Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Ebru Nuriye Akdoğu Arca
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Tragedya ve Yeniden Yazımlarda Çocuk Katili Anne ve Kurban olarak Kurgulanan Medea'nın Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Çözümlemesi
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	
Rapor Tarihi	
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 5 Alıntılar dahil: % 22
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
<p>Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.</p> <p>Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:</p> <p>() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.</p> <p>() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.</p>	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Üyesi	Danışman Öğretim Unvanı, Adı-Soyadı İmza

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ANTİK YUNAN ve ROMA TOPLUMU

1.1. Antik Çağda Yunan Anakarası.....	4
1.1. Dionysos Şenlikleri ve Dramatik Yarışmalar.....	5
1.2. Medea Oyununun Konusu.....	7
1.3. Euripides ve Euripides'in Medea'sında Kadın Ögesi.....	14
1.4. Antikçağda Roma.....	21
1.5. Seneca ve Medea.....	23

İKİNCİ BÖLÜM EDEBİYATTA YENİDEN YAZIM YÖNTEMİ

2.1. Yeniden Yazım Yöntemi.....	27
2.2. Yeniden Yazım Olarak Medea Sesler	27
2.3. Feminist Kuram ve Medea	30
2.4. Tarihte Feminist Algının Oluşma ve Gelişme Süreci.....	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM İMGE OLARAK MEDEA DEĞERLENDİRMESİ

3.1. İncelenen Kaynaklarda Anne İmge Medea Değerlendirmesi.....	37
3.2. İncelenen Kaynaklarda Kadın İmge Medea Değerlendirmesi.....	41
3.3. İason'un Eş Olarak Medea'ya Bakışı.....	43
SONUÇ.....	46
KAYNAKÇA	50
ÖZGEÇMİŞ.....	52

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, bir kadın imge olan Medea karakterini, feminist kuram ışığında inceleyerek, antikçağdan günümüze ataerkil toplumlarda kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinin kadında yarattığı tahribatların çözümlemesini yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda, sanatın pek çok alanında resmedilen katil anne miti ile yeniden yazımda uyarlanan kurban Medea analizlerinin yapılması hedeflenir. Bu bağlamda Yunan ve Roma örneği Medeaları Christa Wolf tarafından 1996 yılında yazılan Medea: Sesler eseri ile karşılaştırarak mitlerin günümüz kadın temsiline olan etkisi incelenmektedir. Bu tez çalışması, tarihsel art alanı belirlemek amacıyla Medea'yı eserlerine konu eden iki yazar olan Yunan Euripides ve Romalı Seneca'nın yaşadıkları dönemlerde Atina ve Roma toplumlarında kadın algısının ortaya konulması ile başlayacaktır. İkinci bölümde, günümüz yeniden yazım Medea örneği olan Christa Wolf Medea: Sesler eseri incelenerek Antik Dönem örnekleriyle karşılaştırılacaktır. Tragedyaların yazıldığı dönemin özellikleri ile modern dünya edebiyatındaki yeniden yazım eserleri kadın perspektifinden incelenerek feminist bir figür olan Medea'nın sergilediği duruş feminist kuram yaklaşımıyla, günümüz insanının kadına yaklaşımı açısından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Medea, Euripides, Seneca, toplumsal cinsiyet, yeniden yazım, Chrita Wolf, Medea Sesler

ABSTRACT**GENDER ANALYSIS OF MEDEA CONSTRUCTED AS A CHILD MURDERER
MOTHER AND VICTIM WITH REWRITES AND TRAGEDIAS**

This study will analyze the character of Medea, which is a female image, in the light of feminist theory, and to analyze the destruction caused by the roles attributed to women in patriarchal societies from ancient times to the present. For this purpose, it is aimed to analyze the murderer mother myth depicted in many areas of art and the victim Medea adapted in the rewriting.

In this context, the effect of myths on today's female representation is examined by comparing the Greek and Roman example of Medea's with the work *Medea: Voices* written by Ch. Wolf in 1996. This thesis will begin by revealing the perception of women in Athens and Roman societies during the periods when Greek Euripides and Roman Seneca, two authors who used Medea as the subject of their works, in order to determine the historical background. In the second part, Medea examples of today's writers will be mentioned and compared with examples from the Ancient Period. The characteristics of the period in which the tragedies were written and the rewritten works in modern world literature will be examined from the female perspective, and the stance displayed by Medea, a feminist figure, will be examined in terms of today's people's approach to women, with the feminist theory approach.

Keywords: Medea, Euripides, Seneca, Gender studies, Rewriting, Ch. Wolf, Medea Stimmen

GİRİŞ

Kökeni Yunan yazar Rodoslu Apollinos'un Argonautika destanına dayanan ve destan içinde bir figür olan Medea¹, Yunan mitolojisine göre Kolkhis kralı Aietes'in kızıdır. Doğulu bir ülkenin kralının kızı olan Medea, yıllar sonra kocası Iason'un gözünde barbar olarak tanımlanan bir kadına dönüşerek aldatılmıştır. Kocasını uğruna cinayet işlemeyi dahi göze aldığı halde savaştığı her şeyi kaybetmesi ile herkesin gözünde bir evlat katiline dönüşmesi sürecinde yaşadığı buhran Euripides'in eserinin özünü oluşturur. Eser ayrıca, döneminde Batı'nın Doğu'ya bakışını yansıtması açısından da önem arz etmektedir. Aynı adlı eser Romalı Seneca tarafından da ele alınmıştır. Seneca'da olaylar daha kanlı ve bu kez Roma Toplumuna özgü bir şekilde anlatılır.

Euripides ile Seneca sonrası ve günümüz sanatçıları için bir hazine olan Medea, pek çok yazar ve sanatçının eserlerinin konusu olarak karşımıza çıkar.

Aşkını uğruna vatanını, büyücülük yeteneğini, ailesini terk eden bir kadın olarak Medea'nın çocuk katili anneye dönüşmesinin ve sistemin kurbanı olmasının nedenleri ana problemdir. Bu bağlamda Medea mitinin ana karakterinin modern dünyada izdüşümü olarak, adanmış kadının psikolojik dönüşümünün metinler vasıtasıyla analiz edilmesi hedeflenir. Medea eseri özellikle Eskiçağ Bilimlerinde pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bununla birlikte yeniden yazım alanında bu tezde ele alınarak özgün ve disiplinler arası bir bakış açısı sunulması hedeflenir.

Metin analizi yöntemi kullanılarak incelenmesi yapılan ataerkil topluma ait roller, anne, eş, yurttaş, iş kadını olma deneyimlerinin etkisi ve katkısıyla şekillenmiştir. Bu deneyimlerle kadının, doğuştan getirdiği cinsiyet özellikleri ile değil eylemleri ile toplumda nasıl yer edinebileceği ana sorunu üzerinden çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Cins olarak var olan kadının insan olma yolunda neden sorunlarla karşılaştığı, sadece kadın olarak doğması nedeniyle karşısına engel konulmasının, biyolojik bir olgu olan anneliğinin ve toplumsal bir olgu olan eşliğinin kutsallaştırılmasının yarattığı baskıların tahribatının önlenmesi ana hedefdir. Söz konusu tahribatın ulaşabileceği son noktayı benzersiz bir şekilde işaretlediğini düşündüğüm Euripides'in Medea'sı ile yeniden yazım incelenmesi yapılan eserlerin analizi, kendi okuma-anlama yolculuğumun sonucunda şekillenmiştir.

¹ Söz konusu karakter Yunan yazımında Medeia, Roma yazımı ve modern dönem yazımında ise Medea olarak geçmektedir.

Euripides ve Seneca'nın yaşadığı Antikçağ toplumları ve Wolf'un yaşadığı 1950'ler toplumuyla benzeş olarak günümüzde de kadının konumlandırılmak istendiği yer kamusal alanın dışı yani özel alan olan evdir. "Yuvayı dışı kuş yapar" ya da "cennet annelerin ayağı altındadır" söylemleriyle kadına yüklenen annelik ve eşliğin kutsallaştırılması değişmeden devam etmektedir. Önceki dönemlerin aksine modern dünyada kadının iş hayatındaki varlığından söz edilse de sınır yine eril düşüncenin izin verdiği ölçüde çizilmiştir. Kadınların feminist duruş hareketlerinin başlangıç noktalarından olan eşit işe eşit ücret politikası hala istenen noktada değildir. Kadının aynı çabayı göstererek erkek kadar başarılı olması, erkek gibi düşünüp hareket etmesiyle yani kadınlığından ödün vermesiyle olabilecek bir duruma getirilmiştir. Ayrıca bir ceza yöntemi olarak kadından hem çalışması hem de ev düzenini sağlaması, tüm bunları yaparken de mutlu ve sistemin kendinden beklediği fiziki görünümde olması beklenmektedir.

Bununla birlikte kamusal alanda çalışarak var olmak istemeyen ya da erkek egemen düşünceyle bu isteği kabul görmeyen kadınların ev içi hizmetlerinin değer görmemesi de farklı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Her iki durumda da kadınların erkeklerle aynı algı ve problem çözme yetilerine sahip olduğu sistematik bir şekilde göz ardı edilmiştir. Kadını bilinçli olarak erkeğin eksikliğini tamamlayan, ötekileştirilmiş konuma getirmenin ardında doğuştan getirdiği yaratıcı, otacı gücü karşısında duyulan korku yatmaktadır.

Bu tez çalışması ile yapılacak çözümlenin ataerkil toplum içerisinde yeri geldiğinde varlığı dahi unutulmuş kadının ve de sorunlarının daha görülür ve anlaşılır hale gelmesi hedeflenir. Antik Yunan ve Roma kültürü, bugünkü uygar dünyanın temelidir. Özellikle günümüz Avrupa'sını anlayabilmek için antik çağ felsefesinin gözüyle bakmak gerekir. Antik dönemde edebiyattan tarihe, sosyolojiden psikolojiye, sanata değin pek çok alanda araştırma yapılmış ve eserler verilmiştir. Antikçağ insanının yaşamının çok renkli olması nedeniyle yüzyıllardır tarih, edebiyat, sanat özellikle tiyatro alanında incelemeler yapılmıştır. O dönemle yakın çağımız arasında, kadına verilen değer açısından koşutluk ilgi çekicidir. Tez kapsamında Medea örneklemeyle kadının aşkı ve görünür olmak adına yapabileceği iyiliğinde, kötülüğünde sınırsızlığı incelenmiş ve durumun daha anlaşılır olması adına Antik Yunan ve Roma toplumsal hayatı, günlük yaşamı işlenmiştir. Bir tragedya olan Medea'nın sergilendiği yıllarda seyircide bıraktığı etkinin anlaşılması, dönemin tragedya yapısı ve tiyatrosuna, böylesine tüyler ürpertici, enteresan bir karakteri vahşi konuma getiren arka planın incelenmesi de uygun görülmüştür.

Bu tez çalışması, tarihsel art alanı belirlemek amacıyla Medea'yı eserlerine konu eden iki yazar olan Yunan Euripides ve Romalı Seneca'nın yaşadıkları dönemlerde Atina ve Roma

toplumunda kadın algısının ortaya konulması ile başlayacaktır. İkinci bölümde, günümüz yazarlarından Christa Wolf'a ait Medea örneği incelenerek Antik Dönem örnekleriyle karşılaştırılacaktır. Tragedyaların yazıldığı dönemin özellikleri ile modern dünya edebiyatındaki yeniden yazım eserleri kadın perspektifinden incelenerek feminist bir figür olan Medea'nın sergilediği duruş, feminist kuram yaklaşımıyla, günümüz insanının kadına yaklaşımı açısından incelenecektir.

Bu yüksek lisans tez çalışmasında Medea tragedyasının Euripides yazımı çevirisi için "A. Çokana, 2023, Türkiye İş Bankası Yayınları" ile Seneca metin çevirisi için "Ç. Dürüşken, 2023, Türkiye İş Bankası Yayınları" versiyonları kullanılmış olup incelenen bu iki eser Christa Wolf Medea: Stimmen, "İ. İgan ,2023, Türkiye İş Bankası Yayınları" çevirisiyle karşılaştırılmıştır. Belirtilen eser çevirileri çeviri tarzları ve yorumlamalarıyla olay örüntüsünü okuyucuya aktarmış olmaları nedeniyle özellikle tercih edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK YUNAN ve ROMA TOPLUMU

1.1. Antik Çağda Yunan Anakarası

Modern Avrupa kültürünün temelini oluşturan Antik Yunan tarihi, haklarında pek fazla bilgi bulunmayan bir kavmin, kendilerine daha bereketli topraklar aramak niyetiyle, kuzeyden Yunan yarımadasına gelmeleriyle başlamış olur.

Yunan yarımadasına gelen bu kavim, kendilerini hayrete düşürecek kadar gelişmiş bir kültür ve verimli topraklarla karşılaştı. Yunanistan coğrafi olarak dağlık bir bölgeydi. Bölgenin bu özelliği gelen kavimlerin ayrı gruplar halinde yaşamasına ve sonunda kent devletlerinin (*polis*) oluşmasına neden oldu. Her bir kent devleti zamanla kendi kanun ve gelenekleriyle yaşamaya başladı. Böylesi bir durum yönetimin sürekliliğini ve güvenilirliğini azalttı. Çoğunlukla yerel bağımsızlıklarına düşkün olanlardan direniş gören, συνουκισμός yani birlikte yaşama sürecinde komşu küçük topluluklar, daha büyük tek bir topluluk oluşturacak şekilde birleşebiliyordu.

İ.Ö. 12. yüzyılda Atina'nın soylu aileleri, siyasal gücün tanrılardan gelen kutsallığına inanıyorlar ve dolayısıyla gücü kullanma yetkilerini Atina soylu sınıfına ait bir ayrıcalık olarak görüyorlardı. Kendi aralarında yaptıkları savaşlar nedeniyle gücü ellerinde tutamadılar. Gücün el değiştirmesinde savaş kadar başta bulunan tiranların da etkisi çoktur. Halkın hoşnutsuzluklarını kullanıp yönetimi ele geçiren ve sonrasında halkı unutan tiranlar, devletin bir yasası olmasına rağmen kendilerini yasaların üzerindeki erk olarak görmeye başladılar.

İ.Ö. 560 yılında başa geçen Peisistratos, geleneksel tiran imajına ters düşen, farklı yönetim anlayışına sahip, halkı ezmeyen, hukuktan yana, adil yönetimi benimsemiş, fikir üreten ve sanatı seven bir yöneticiydi. Buna rağmen iki kez sürgüne gönderilmiş, geri dönüşünde tekrar başa geçerek kendisine askeri bir güç oluşturmuştu. Sonrasını, sınıflar arasındaki ekonomik farklılığı azaltmak, köylü sınıfına toprak dağıtmak, ticareti destekleyip ekonomiyi bayındır hale getirmek gibi köklü yenilikler izledi. Ayrıca Dionysia'daki tapınma törenlerini destekleyerek, tragedya yazılmasına ön ayak olduğu söylenebilir. Tragedyanın politik bir değer olmasında Peisistratos'un Atina toplumunun sürekliliği için ideal bir yurttaş yaratma düşüncesi belirleyici olmuştur.

Atina siyasi yaşamı ve demokrasisi için önemli bir diğer figür olan Perikles, İ.Ö. 5 yüzyılda herkesin özlemini duyduğu demokratik bir düzen kurmayı hedefledi. Tabii ki burada demokrasiden nasibini alan erkek cinsiydi. Atina'nın demokrasiden anladığı, tüm sınıflardaki erkeğin refahıydı. Perikles'in kurduğu düzene göre yöneticiler halk arasından seçilecek böylece halk, kendi arasından seçilen yöneticileri daha iyi denetleme imkânı bulacaktı. Bu döneme ait bilgilere Sophokles ve Euripides'in dönem yazılarından ulaşılabilir. Atina devleti soylular, tüccarlar ve kölelerden oluşan sosyo-ekonomik sınıflara ayrılmıştı. Atina demokrasisinin özellikle erkek egemen dünyayı düzenleyen bir yönetim biçimi olması nedeniyle bu sınıfsal ayırımın etkilerini en fazla hisseden Atinalı ve yabancı kadınlar olmuştur.

İ.Ö. 5. yüzyıl Atina halkının düşünce ve hayata bakışlarında değişimlerin görülmeye başladığı bir dönemdir. Bunun yansıması olarak tiyatrodaki tanrılar, kurbanlar, oç almaların yerini aşk, insan psikolojinin derinliği gibi gerçek konular almaya başlar. Halk daha bilinçli olarak kendini her şeye feda eden coşkunu yitirip, düşünür bir yönetime girer. İnsanlar arasındaki aşkın analizini yapan yazarlardan biri de Euripides'tir. *Polis* yaşamının üstün, *oikos* yaşamının ise aşağı görüldüğü Atina toplumunda kadının var olduğu yer evi, sahip oldukları ise çocuklarıydı ve kamusal alandan tamamen soyutlanmıştı.

1.1. Dionysos Şenlikleri ve Dramatik Yarışmalar

Tragedyanın anlaşılması Dionysos Şenliklerinin kavranmasıyla doğru orantılıdır. Yunanlılar, mart ayında yeni şaraplarını üretmeleri şerefine kutlamalar yaparlardı. Bu kutlamaları bir tanrıya adama isteği duydular. Şarap tanrısı olması yanı sıra, neşeli, hareketli bir hayatı olması bu kutlamaların Dionysos adına yapılmasını daha anlamlı kıldı. Yunan tragedyası, bağbozumu ilahı Dionysos şerefine yapılan kutlamalara sıkı sıkıya bağlıdır. Tragedya Dionysios şerefine söylenen bir *hymnos* olan *dithyrambos*ların gelişmesinden çıkmıştır. Tragedya kelimesinin *tragos* (keçi) ve *ode* (şarkı) sözcüklerinin birleşmesinden oluştuğu kabul edilir.

Bu kutlamalar büyük halk katılımıyla Atina ve çevresinde kutlanır, kutlamalara köleler hariç, yabancılar (*metoikoi*) ve kadınların belli kısmıyla, Atinalı erkelerin tamamı katılır ve oldukça büyük bir kalabalıkla haftalarca süren coşkulu provalar yapılırdı. Kutlamanın ilk günü iki yüz oyuncudan oluşan koro yarışma şarkısını söyler, kutlamalar için yazılan ilk edebi şekil olan *dithyrambos* icra edilirdi.

Peisistratos, halkı Dionysos Şenlikleri için bir araya getiren ilk tirandı. İ.Ö.540 yılında Büyük Dionysia şenliklerini kurduğu zaman *dithyriambos*ları da şenliklere sokmuştur. Vatandaşlar güncel ve politik sorunlardan haberdar olmak ve tartışmak üzere *theatron*'da toplanırdı. Koirilos, kadın maskelerini oyuna ekleyen ilk yazardı. Koirilos'tan önce kadın rollerini de erkekler oynardı (Çelgin,1990:70).

Tragedya, konularını başta Homeros'un destanları olmak üzere pek çok *mitos*'un yepyeni biçimde yorumlanmış şeklinden alır. Başlangıçta geleneksel efsaneleri süsleyerek mitolojiden konular aktarılırken, demokrasinin yerleşmesiyle yerini güncel sorunlara, Atina halkının sosyal hayatı ve karakterlerinin analizine bırakmıştır. Sahnede oynanmak üzere belli bir düzende yazılmış olan trajik eserler, edebi olmanın yanı sıra, tarihsel envanter olma özelliği de taşımaktadır. Bu bağlamda tragedya toplumsal değerlerin sahnede ikinci bakış açısıyla yeniden değerlendirildiği yerdir. Dionysios şenlikleri dini bir etkinlik olması nedeniyle yurttaşlar üzerinde birlik ve beraberlik duyguları aşılayarak kamusal bir görevi yerine getirme doygunluğu da yaşatmaktaydı.

Tez kapsamında eserleri incelenen Euripides ve Seneca tragedyalı, aynı olan ana temanın kurgusunu farklı içerik ve drama tekniği ile oluşturmuşlardır. Bu farklılığın temelinde Seneca'nın erdem ve ahlak odaklı Stoa düşünce eğitilerinden geçmiş olması ile insan ve insanın olaylar karşısındaki psikolojisini esas alarak yazan Euripides'in psikolojik analizleri yatmaktadır. Euripides özellikle Protagoras ve Gorgias gibi söz ve düşünceye önem veren ilk sofistlerce geliştirilen retoriği eserlerinde çokça kullanmıştır.

“Kafana taktığın gibi, ne seninle yatmaktan

Sıkıldım, ne başka bir kadını arzuladım,

Ne de daha fazla çocuk yapmaya heveslendim.

Fazlastıyla yetiyor bana iki oğlum, şikâyetim yok.

Birinci amacım, bolluk içinde rahat bir hayat

Yaşamaktı ailemize. Yoksulları dostlarının bile

Dışladığımı bilirim. Çocuklarımı ailemin şanına yakışır

Uygun yetiştirmek, onlara yeni kardeşler vermek,

Hiçbirini diğerlerinden ayırmadan kucaklamak,

Soyumu bir arada tutarak mutlu bir hayat yaşamak

İstiyordum. Senin başka çocuklara ihtiyacın yok, 565

Ama ben yenilerini şimdiden sahip olduklarıma

Yararlı olsunlar diye istiyorum. Yanlış mı düşüncem

Sen bile onaylardın beni, kıvrınmasaydın

Kıskançlıktan. Öyle bir hale geldiniz ki siz kadınlar,

Cinsel hayatınız iyiyken havalara uçuyorsunuz

Mutluluktan, bozulunca da nefret ediyorsunuz

Bütün güzelliklerden.” (Euripides, 2023: 21)

Yukarıdaki pasajda açıkça görüleceği üzere yazar, Medea'nın mahvına neden olan Iason'un savunmasını retorik ile aktararak haklı olduğunu düşünülmesini sağlamaya çalışır. Oysa Iason'un Medea'yı yargıladığı konular bir kadının evlilik ile kocasından talep etme hakkı olan eylemlerdir.

Seneca ise ahlak ve erdem odaklı bir Stoacıdır. Seneca'nın Medea tragedya kurgusunun Euripides ve Wolf örneklerinden daha vahşi olmasının nedeni, toplumun ahlaki değerlerine, ideal yurttaş olma kriterlerine ters düşen kadını cezalandırma çabasıdır. Dönem ana düşüncesi, toplum için önce yurttaş sonra insan olunmalı idi. Euripides kendi öğretisinin tamamen zıttı olan bu düşünceyi reddederek oyunlarında insanı ve kadını merkeze koymuştur. Kurguladığı kadının karşısında zıt karakterde bir erkek vardır. Diktonomi yöntemiyle sorunun önce fark edilmesini sonra da çözüme ulaşmasını hedefler.

Geleneğe göre tragedya ozanları toplumun daha üstünde yer alan soylu kimseleri ve soylu davranışları taklit etmek zorundaydı. Buna göre tragedyanın konusunu zorunlu olarak herkesin yakından bildiği mitostaki ünlü aileler ve onların hikayeleri oluşturmaktaydı. Euripides'ten önceki tragedya ozanları olaylara ilişkin vermek istedikleri mesajları mitos çerçevesinde, soylu kimseler aracılığıyla ve kahramanlarına soylu davranışlar sergileterek gerçekleştirmektedirler. Sergilenen bu oyunların izleyicisi oldukça siyasal olan Atina yurttaşları olunca, verilmek istenen mesajın etkisi yadsınamazdı.

1.2. Medea Oyununun Konusu

Medeia (Μήδεια), efsanelerin ve tragedyanın kadın kahramanları arasında en çarpıcı arketiptir. Gerek karakteri gerekse yaşadığı olaylar her çağda ilgi çekmiş, edebiyata ve sanata

malzeme olmuştur. Ele alındığı çağa göre, bazen ilkel karakteri ile ilgi görüp işlenir bazen de karşılıksız seven ama bu sevgisi hor görülen, sevgi duyduğu adama olan kıskançlığı nedeniyle pek çok felaketin nedeni olan bir kadın olarak resmedilir. Apollonios Rhodios'un Argonautika destanının içinden filizlenen Medea öyküsü, altın postu bulmak üzere yola çıkan Tesseliali Iason ile büyücü genleri atası Kirke'den gelen Kolkhis'li² Medea'nın gizemli ve tutkulu aşklarının nasıl yakıcı bir trajediye dönüştüğünü anlatılır bizlere.

“Medeia, Kolkhis kralı Aetes'in kızı, tanrı Helios'un torunu, kraliçe Hekate'nin yeğenidir. Güneş soylularındandır. Akraları Kirke ve Phasiphae gibi doğa dışı, tüyler ürpertici olayların kahramanıdır. Bu serüvenlerin canlandırılmasında oynadıkları rol, ilkel bir macera romanı kahramanı rolüdür. Odysseia'daki olaylardan çok daha yeni bir çağda kaleme alınmıştır. Bu yüzden efsanenin kahramanları çarpıcı renklerle çizilmiştir” (Çelgin.1990:70)

İncelemesi yapılan tragedyanın ana karakteri Medea,,ataları olan Hekate ve Kirke'den aldığı büyücülük yetenekleri ile tanımlanan bir figürdür. Soy ağacındaki büyücülerden farklı olarak Medea, bu gücü daha çok otacı olarak kullanarak insanları iyileştirebilir ya da öldürebilir olarak tasvir edilmiştir.

Büyü kelimesi tüm zamanlar için korkulan bir etki yaratmıştır. Kişinin kendi kontrolü dışında yaşayacaklarının belirlenmesi ve buna dahil olamama duygusu, insanları tedirgin etmiştir. Büyücüler hem uzak durulması gereken hem de bu yetenekleri nedeniyle saygı duyulan insanlar olarak görülmüştür. Orta çağda cadıların toplu yakılma ritüellerinin ardında da korkuya dayalı bu düşünce yatmaktadır. Medea ana mitosunda, karakterin büyücü olarak kurgulanması bunca kötülüğün ancak korkulan bir kişilik tarafından yapılabileceğini aktarmaktır. Antik çağın tamamında, orta çağda ve kısmen modern zamanlarda, kadını bu yola iten sorunların toplumsal boyutunu irdelemek yerine, nedeni ne olursa olsun kötülüğün cezalandırılacağı mesajını vermek yurttaşları, özellikle kadınları kontrol altında tutma yöntemi olarak kullanılmıştır. Tüm tragedya yazarlarının eserleri toplumsal düzen inşa etme mesajları üzerine kuruludur.

Altın Postu arayan Argonautika destanıyla birlikte Medea'nın efsanesinden de söz edilmeye başlanır. Altın Post, bir zamanlar Athamas'ın çocukları Phriksos ve Helle'yi sırtına alıp Yunanistan'dan Karadeniz'deki Kolkhis ülkesine kaçırın kanatlı koçun postudur. Helle, boğazları geçerken denize düşer. Phriksos tek başına Kolkhis'e varır ve kendisini Aietes'e, Zeus'a kurban ettiği koçun, altından olan postunu verir. Aietes de bu eşsiz postu, tanrı Ares'e

² Kolkhis, Karadeniz'in doğusunda, Kafkasya'nın güneyinde bulunan dağlık bir bölgedir.

adanmış bir korulukta saklar. Iolkos kralı Aison, tahtını kardeşi Pelias'a kaptırmıştır. Aison'un oğlu Iason delikanlılık çağına gelince Pelias'tan tahtını geri ister. Pelias da ondan kurtulmak için Kolkhis'e gitmesini, Phriksos'un orada bıraktığı altın postu getirmesini buyurur. Iason bundan sonra gerekli hazırlıkları yapıp harekete geçer. Kolkhis ülkesine gelip Kral Aetes'in karşısına çıkar. Kralın kızı Medeia ve Iason'un karşılaştıkları yerde gönüllerine aşk ateşi düşüverir. Bu aşk ateşiyle onları felakete götürecek olayların da ateşi yakılmış olur. Büyücülük yeteneğine aşkın gücünü de ekleyen Medeia, Iason'un altın postu bulmasına yardım eder. Iason ile birlikte olabilmek için öz kardeşinin ölümünün faili olmayı, babasına karşı durmayı ve çok sevdiği vatanından uzak kalıp özlem çekmeyi göze alır (Euripides, 2023:57).

Euripides'in Medea'sında olaylar Iason ve Medea'nın Korinthos'a davet edilmeleri ile başlar. Euripides, kendisinden önce de işlenen hikâyeyi kökten değiştirmiştir. Bu değişikliklerde hareket noktası, Medea'nın kişiliği ve onu bu derece kötü işler yapmaya sevk eden olaylar karşısındaki ruh halidir. Euripides, Medea ile kişinin iç yapısının dış şartlar karşısında nasıl değiştiğini gösterir. Olaylar baştan sona Medea'nın etrafında gelişir. Euripides'in olay temelli kurgu yerine kahraman odaklı öyküsünü daha iyi anlayabilmek için bu tragedyaı kısaca inceleyelim:

Olay, Korinthos'ta geçmektedir. Koro, şehrin kadınlarından oluşmuştur. Ana efsanenin aksine Iason ve Medeia davet üzerine değil sığınmak için Korinthos'tadırlar. Evli ve iki çocuk sahibi olan olayın kahramanlarının aralarındaki mevzu; aşkı uğruna vatansız, babasız kalması ve kardeş katili damgası yemesine rağmen gücünü yitirmeyen Medea ile sözde çocuklarına rahat bir hayat sağlamak için Glauke ile evlenmek üzere olan Iason arasındaki çatışmadır. Korinthos Kralı Kreon, kızı Glauke'nin yiğit Iason ile evlenmesine onay verir. Üstelik evli olduğunu bilmesine rağmen. Daha önce Pelias ve kızlarına yaptığı kötülüklerden haberdar olan kral Kreon, Medea'yı düğün öncesi yapabileceklerinden korktuğu için Korinthos'tan uzaklaştırmak niyetindedir. Artık sevdiği adam tarafından terk edilen kadının, Kreon, Glauke ve Iason'a karşı intikam zamanı gelmiştir.

“Yaşayan ve düşünenlerin en biçaresi biz kadınlarız

Evvela kendimize bir koca satın almak ve vücudumuza bir efendi vermek için para sarfına mecburuz.

Bu felaketten daha can yakıcı bir felaket var

Asıl mesele budur: İyi koca mı olacak yoksa fena koca mı?

Çünkü kocasını terk etmek kadınlar için ayıp bir şeydir.

Ve onları reddetmek bizim için memnudur.

Sonra bu yeni kurallar ve kanunların hükmüne giren kadının

Evinde kendisini tanımadan yatağını paylaştığı adama karşı nasıl davranacağını bilmesi için kâhin olması gerekir.

Bir erkek aile hayatından bıktı mı kalbinin bıkkınlıklarını unutmak için dışarıya gider.

Fakat bizim gözlerimiz bir tek insana bağlı kalır

Bizim için evde tehlikesi olmayan bir hayat geçiriyorsunuz derler

Budalaca düşünce!

Üç defa, kalkan elde muharebe safında bulunmayı, bir tek çocuk doğurmaya tercih ederdim.” (Euripides, 2023:10).

Bu pasaj ile Medea’yı konuşturan yazar, kendi çağının kadına bakışını ve kadının doğurganlığı ile erkeğin savaşçılığını kadınlık-erkeklik penceresinden analiz ederek sunar. Euripides’in Antik çağ düşünce kalıplarının dışında, alışılmadık bir yaklaşımla, doğuran kadını savaşan erkekle karşılaştırıp daha büyük zorluk ve bedensel acı çektiğini belirtilerek kadını yüceltmesi, döneminin düşünce yapısına ters bir durum arz etmekteydi.

Bir erkeğin daima ve özellikle kadın tarafından ya da vasıtasıyla yüceltilmesi üzerine kurulu kadın-erkek ilişkisi mevcut iken, Euripides’in kadına bu övgüsü, topluma yurttaş kazandıran erkeğin varlığının Medea aracılığıyla zarar görmesi olarak yorumlanabilir. Yazarın bu yaklaşımı Wolf’un feminist yaklaşımından daha sert ve net ifade edilmiştir.

Seneca’nın efsanesi ise, yaşanan olaylar sonrası Korinthos’ta yapayalnız kalan Medea’nın tanrılara yakarması ile başlar. Bu yakarı, evliliğini kurtarmak isteyen kadının yardım çığılığıdır. Euripides’in mükemmel karakter analizlerinin Seneca’da karşılığı İmparator Caligula’nın tabiriyle “*harena sine calce*” kireçsiz kum taneleri gibi akıp giden söz sanatlarıyla bezenmiş, eserden çıkıp ete kemiğe bürünecekmiş hissi veren büyümlü ve heybetli üslubudur.

“Öldüm bittim ben; düğün türküleri çalmıyor kulaklarıma.

İnanamıyorum kendime, inanamıyorum bu başıma gelen felaketlere.

Iason bunu yapabildi mi sahiden, beni kopardıktan sonra babamdan

Yurdumdan, krallığımdan, yabancı ellerde bir başıma bırakıp gidebildi mi böyle kalleşçe?

Bu kadar mı küçümsedi verdiğim emekleri,

Günahları işleyip alevlerin, denizin üstesinden geldiğimi görmedi mi?

Kaç kişi öldürdüm ben böyle haince, kaç kez kan döktüm;

Öfkemden işlemedim üstelik bu cinayetleri.

Hep o mutsuz aşkımdır kudurmama sebep olan

Yaşayabilirse öylece olduğu gibi, benim Iason'um olarak,

Böyle yaşayamazsa bile, olsun yine de yaşasın ve beni hatırlasın

Ona sunduğum armağanı esirgesin.

Bütün suç Kreo'da, zorbalığa yenik düşüp yıktı evliliğimizi

Bir anayı çocuklarından koparıp sürükledi

Güçlü yeminlere dayalı sadakatimizi paramparça etti" (Seneca, 2021:8-9).

Dönemi için retorik ve söz sanatlarını en üst seviyede kullanan yazar, Seneca olarak kabul edilir. Seneca'yı söz sanatı ustası yapan yöntemler çeşitlidir.

- Anlatmak istediğini farklı bir şey üzerinden aktarma (*Synecdoche*),

İşte vahşi bir yılan, koca gövdesini sürüyor

Fırlatıp dışarı o üç çatal dilini, bakıp duruyor

Ölüm kusmak için geldiklerine

Yazar bu pasajda Medea'nın vahşi intikamını dolaylı ifade etmiştir.

-Tek bir sözcükle anlatılması mümkün olan bir şeyi fazla sözcükle anlatma (*Periphrasis*),

Ay biçimli kalkanlar kuşanmış kadın savaşçıların dehşet saçtığı her yer

Amazon olarak bilinen kadın savaşçılar ifade edilmiş.

-İyice anlaşılması için bir ifadenin eser içerisinde tekrar edilmesi (*Anaphora*)

Büyük bir bela başımıza çörekleniyor

Ürperiyor yüreğim, korkular içinde büyük bir yıkım yaklaşıyor.

Söz sanatlarının ve retorik'in bolca kullanılması Seneca'nın Medea'sının replikleriyle daha eğitilmiş bir ağızdan çıkan retorik'e uygun bir üslup ile aktarılmıştır.

Günümüz yazarlarından Christa Wolf ise bize çağlar öncesinden atılan umutsuz kadın çılgılığının çağdaş kadında yankılanmış sesiyle anlatır kadını ve Medea'yı. Aslında anlattığı Medea'dan

ziyade onu bu yola sokan erkek egemen düşüncedir. Cato'dan duyduğumuz “kadınlar bizimle eşitliği elde ettikleri an bizden üstün olacaklardır” (Wolf, 2021:83) cümlesinde olduğu gibi güçlü kadına duyulan korkunun kadına ödettiği bedeller ana temadır. Seneca ve Euripides'ten farklı olarak düz yazı olarak, roman türünde yazılmış olan *Medea: Sesler*, diğer iki yazarın en güçlü olduğu biçemi birleştirerek yani söz sanatları ile süslenmiş karakter analizlerini güncel yorumlarla kurgulamıştır.

“Korinthoslular, onlara göre kafasının dikine giden bir kadın yabaniidir” (Wolf, 2021: 7).

“Bunun için bir bedel ödemem gerekecek. Korinthos'ta bir kadın bir erkeğin zayıf düştüğünü gördüğünde bedelini öder her zaman” (Wolf, 2021: 15).

“Medea kendine karşı bile her türlü merhameti bir yana bırakmıştı” (Wolf, 2021:164).

“Her ikimizi de kendi gereksinimlerine göre değiştirmişler. Seni kahraman, beni de kötü kadın yapmışlar. Böylece bizi birbirimizden ayırmışlar” (Wolf, 2021:38).

Yazar eserindeki benzer ifadeler ile antikçağda kadına bakışın 21. yüzyılda da değişmediğini ya da iyiye evrilmediğini aktarır.

Euripides oyunun başında, sahneye giren ihtiyar dadının ağzından Medea'nın başına gelen felaketleri ve ana kahramanın kişiliğini anlatır:

“Keşke hiç kanatlanıp geçmeseydi Symblegades

Kayaların arasından Kolkhis'e doğru yol alan Argo gemisi ve

Pelias'a getirmek üzere altın postu arayan yiğitlerin

Elinde kürek olmak için, toprağa serilmeseydi

Çam ağaçları Pelion'un dağ geçitlerinde.

O zaman, Iason'un aşkıyla yanıp tutuşan hanımım

Medea da hiç varmayacaktı Iolkos surlarının önüne.

Pelias'ın kızlarını babalarını öldürmeye

İkna etmeyecek, kocası ve çocuklarıyla

Buraya, Korinthos toprağına sürgün

Edilmeyecekti” (Euripides, 2023:1).

Bu sözlerle dadı, bütün bu felaketlerin Medea'nın Iason'a olan sonsuz aşkının sonucu olduğunu açıklar. İşlediği düşünülen cinayetler aslında aşkının ve tutkuyla dolu kalbinin eseridir. Korinthos'a gelmesiyle birlikte sönen intikam ateşi onu kocasını çok seven, ona hizmet eden, iyi bir eşe dönüştürür.

Toplumun normatif değerleri içerisinde kaldığı sürece bu durum sempati görür. Günümüz toplumları için de geçerli olan kadının önce anne, iyi eş, erkeğin eksikliğini tamamlayan tarafı olması durumu, tragedyanın yazıldığı dönem için de geçerlidir.

Dadının konuyu özetlediği *prologos*'tan sonra Iason'un tanıtıldığı bölüm başlar. Medea'yı toplum içinde itibarsızlaştıran, anneliğini, insanlığını sorgulatan felaketleri yapmaya iten ana suçlunun Iason olup olmadığı tartışılır. Eviyle bağlarını koparmış, sadakatsiz, nankör koca ve çocuklarının bakımını anneye bırakmış sorumsuz bir baba vardır karşımızda. İçeriden gelen Medea'nın acı dolu haykırışları 21. yüzyılda da çok net duyulur. Tesellisi olmayan, acıların aklını başından almış olan kadının çocuklarına zarar vereceği düşünülür. Günümüzde ihanet nedeniyle yaşanan boşanmalarda annenin, karı-koca arasında katalizör görevi gören çocuklarında ihanet eden eşinden bir parça görerek çocuklarından uzaklaşması ya da çocuklarını babalarından uzaklaştırması olayı çok görülür ve bu durum Medea Sendromu olarak adlandırılır.

Tragedya içeriğinde Medea'nın çocuklarını öldürme eyleminin ana sebebi kendi başına bir şey gelmesi durumunda çocuklarının düşman memleketinde biçare kalmalarını istememesidir. Çocuklarını kendi elleriyle öldürme fikri tüyler ürpertici bir etki yaratır. Çocuklarını öldürerek kendi hayatını da mahvetmek ister. Tragedyada konu edilen ve Medea'yı çaresiz bırakan bu durumun canlı örneklerine tarihte rastlamamız mümkündür. Çarlık Rusya'sının insanlık dışı politikaları nedeniyle soykırımı maruz kalmış olan Kafkas kökenli pek çok halkın kadınları sürgüne gönderilirken soyları kurusun diye çocukların vahşice öldürülmesine şahit olmuş, bu nedenle emzirdikleri çocukları daha az zarar görür diye umut ederek hıçkırıklar içerisinde göğüslerinde sıkıca bastırdıkları evlatlarının canlarını kendileri almak zorunda bırakılmışlardır. Soydaşları Medea ile aynı kaderi paylaşmaları ne acı bir tesadüftür. Medea kendine olan merhametini yok etmiştir. Çocuklarını sahnede gören Medea artık soğukkanlılığını kaybeder, ağlamaya başlar.

"Mecbur kaldım ihtiyar. Tanrılar ve kötü düşüncelerim düşürdü beni bu duruma" (Euripides,2023:39).

Bu sahne bize kadının içindeki iki karakterin çatıştığını gösterir. Şimdi çocuklarına şefkat duyan anne ve intikam için çıldırmış kadın iç içedir.

“Eyvah ne yapacağım? Bende yürek kalmıyor, ey kadınlar! Yavrularımın gözündeki ışığı görünce. Yapamayacağım. Önceki planlarıma elveda” (Euripides,2023:40).

Bu sözlerle anne Medea konuşmuştur. Düşmanları tarafından alay edilme korkusu tekrar benliğini sarınca intikam isteyen kadın başını kaldırır:

“Ama bana neler oluyor? Alay edilmek mi istiyorum düşmanlarımı cezasız salıverip de? Bu işi göze almalıyım. Ne korkaklık bu böyle, yüreğime yumuşak sözleri işletmek. Haydi yüreğim silahlan! Neden yapmak istemiyorum, yapılması gereken korkunç ve kötü şeyi? Haydi zavallı elim kılıcı al, al da süzül usulca hayat acılarının başladığı yere. Korkak olma! Çocuklarını aklına getirme-nasıl sevgili olduklarını nasıl doğurduğunu-. Yalnız bu kısa gün için unut yavrularını, sonra hep yas tut! Çünkü öldürüyorsun ama-ah ne sevgili onlar-ben de zavallı bahtsız bir kadını” (Euripides,2023::41).

1.3. Euripides ve Euripides’in Medea’sında Kadın Ögesi

Yüzyıllardır yarattıkları eserler ile insanların dünyaya bakışlarını şekillendiren sanatçılar, toplumların gelişiminde pay sahibidirler. Homeros’tan itibaren tragedya yazarlarına eğitimciler ve hatipler gibi saygı duyulan bir toplumda yetişen Atina’nın kuruluşundan İ.Ö 250 yılına kadar olan olayları anlatan Paros Mermeri yazıtı, yazarın İ.Ö.485 yılında Salamis Adasında doğduğunu yazar. İ.Ö 485 yılı, Aiskhylos’un Salamis Adası’nda dövüştüğü, Sophokles’in ise 17 yaşında olduğu tarihtir. İyi eğitim görmüş, varlıklı bir aileye mensup olan yazar tragedya ile ilgilenmeden önce spor, müzik ve resimle ilgilenirdi. Pek çok spor müsabakasında derece aldığı söylenir. Okuma aşkı ilgili dönemde garip karşılanacak büyüklükte bir kütüphaneye sahip olmasından anlaşılmaktadır. En yakın arkadaşlarının Anaksagoras ve Protagoras olması onu felsefeye yöneltmiştir. Fakat hiçbir felsefi düşünceye bağlı kalmamıştır. Euripides Atina’da sofistmin³ oluşmaya başladığı bir dönemde yetişmiştir. Perslerin Ion şehirlerine saldırıp onları baskı altına almaları üzerine, İonia’lı pek çok felsefeci, yazar, sanatçı Atina’ya gelip yerleşmişlerdir. Böylece Atina bir bilim ve sanat merkezi olmuştur. Anaksagoras İonialı düşünürlerdendi. O güne kadar kutsal niteliği olan güneş, ay, hava ve maddeyi doğanın ilkelerine göre incelemiş, evreni düzenleyen bir *nous* (akıl) olduğunu ileri sürmüştür. Yakın arkadaşı Protagoras ise “her şeyin ölçüsü insandır. Var olan şeyler o bildiği için vardır. Olmayan şeyler o bilmediği için yoktur” diyerek insanı her şeyin merkezine

³ Sofizm: Ölçü olarak insanı temel alan, genel geçer gerçeğin herkes için olmadığını savunan düşünce.

koymuştur. Euripides de “Hiçbir hareket, onu yapan kişiye onursuz görünmüyorsa, onursuz değildir” şeklinde seslendirdiği düşüncesiyle dostu ve öğretmeni Protagoras’ı destekler.

Görüldüğü gibi Euripides’i eski çürümüş geleneklerden yeni gerçekler çıkaran şair yapan, bu düşünce adamlarıyla olan yakın dostluğudur. Günümüze kalan 19 eserinin çoğunun baş kahramanı Alkestis, Medea, Andromakhe, Troyalı Kadınlar, Iphigeneia Tauris’te, Elektra, Helene, Yalvaran Kızlar, Fenikeli Kadınlar gibi mitolojik kadınlardır. *Oikos* ve *polis*in kesin çizgilerle ayrıldığı ve kadının kamusal alandan özel alana hapsedildiği bir çağda Euripides oyunlarının ana konusu, kadın-erkek ilişkileri ve erkek kurbanı kadınların duygularının çözümlenmesi üzerine kurulmuştur. Yazar böylece kadının iç dünyasına girerek ve kadının erkek egemen baskı karşısındaki öfkesini seslendirerek seyirciyi düşünmeye sevk eder. Hatta bir kadının duygu ve düşünceleriyle ilgili o kadar derin tespitlerde bulunur ki zaman zaman Euripides’in bir erkek olarak bu duygu ve düşünceleri nasıl bu kadar iyi ifade edebildiğine şaşırılmamak mümkün görünmemektedir. Hiyerarşik düzen içerisinde erkeğin gücünü savunmak yerine toplumda yerleşik kalıplar vasıtasıyla farklı bir bakış açısı sunmak Euripides eserlerinin özelliği olarak kabul edilir.

Seyirci önce bu yönelişi reddeder. Fakat Euripides, akıl ve mantığın etken olduğu soruları doğrudan seyirciye yönelterek tartışmalara girer. Tiyatro tekniği açısından bu seviyedeki oyunlara ancak Rönesans döneminde rastlanır. Euripides’in oyunlarında, zamanının yeni düşünce ve akımlarına yer vermesi, yazarın sahne filozofu (σκηνικὸς φιλόσοφος) olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Aristoteles’in “tüm ozanların en trajik olanı” diye değerlendirdiği Euripides, Antik Yunan geleneklerine karşı çıkarak, bu geleneklerden yeni gerçekler ortaya çıkarmıştır. Asıl karşı olduğu geleneklerden kaynaklanan insanlık dışı uygulamalar ve bu uygulamalara en çok maruz kalan kesim olan kadınlara hak ettiği değerin verilmemesiydi. Bu düşüncelerini çekinmeden dile getirmiş ve sonucunda saldırılara uğramıştır. Aristoteles’in kendisini tanımladığının aksine Euripides’e göre *insan cinsinin en trajik olanı* kadındı. Bu yüzdendir ki kahramanlarını acı çeken ve çektiren kadınlar olarak resmediyordu. O dönem için alışılmış olan tanrılar ve doğaüstü (insanüstü) olaylar yerine merkezinde insan ve insan ruhunu analiz eden oyunlar yazmayı tercih etmiştir. Daha önce belirtildiği üzere felsefeye yatkın ve sorgulayan bir yapıya sahip olması ve tanrıların koyduğu ahlak yasalarına şüpheyle bakması çağdaşı yazarlardan farklı olarak daha gerçekçi ve gerçek hayat içerisindeki sosyal problemleri, zulmü, dünyevi sorumlulukları tiyatro sahnesine taşıyan ilk tragedya yazarı Euripides’tir. Keşfettiği insan duygularını en ince ayrıntısına kadar inceler.

Tiyatroyu kutsal bir törensellikten uzaklaştırıp, tanrılardan ve devletten arındıran da yine Euripides'tir. Dua yerine şiir, tanrısal olaylar yerine günlük olaylar, insani duygular ve düşünceleri ön plana çıkararak tiyatronun psikolojik yanında devrim yaptığı söylenebilir. Euripides için mantık ve bilgi, insanlarla ilgili olduğu sürece geçerlidir. Gerçek olan insan ve insanın karşılaştığı problemlerdir.

Çözümü de insan ve onun karakteriyle ilgili bilgilerdir. Bu yüzden ki Euripides kahramanları ideal insanlardır. Efsaneye göre karakter yaratmak yerine karaktere uygun efsane yaratmayı yeğler.

Bunu yapmasındaki amaç önemli olanın olay değil, kahramanın bu olayı hangi ruh haliyle yaptığıdır. Analiz edip öyküsüne kattığı karakterlerini efsanelerde bulunduğu ilahi yükseklikten, yaşayan insan ölçeğine indirir. Kişiler olmaları gerektiği gibi değil oldukları gibi ele alınmıştır. Yazar için insan ne tümüyle iyi ne de kötüdür. Yüzyıllardır konuşulması ayıp ve belki de gereksiz sayılan kadın erkek ilişkisi ile kadın ve kadın sorunlarına yaşadığı çağda Euripides kadar değerli bir yazar bulunmamaktadır. İnsanlardan uzak kalmayı tercih eden bir tabiata sahip olmasına rağmen insanın iç dünyasını bu kadar iyi tahlil etmesi sonraki çağlarda yazara "ilk psikolog" unvanının verilmesini sağlamıştır.

Euripides'in İ.Ö. 431 yılında sahneye koyduğu Medea'sı bir dörtlemenin ilk oyunuydu ve yazar bu oyunuyla üçüncülük kazanır. Oyun Medea'nın Kreon tarafından Korinthos'tan sürgün edilişi ile başlayıp ejderha arabası ile kaçıışı arasındaki olayları konu eder. Atina seyircisi Medea'nın psikolojik gelişmesine alışkın değildi. Yunanlılar için Medea egzotik bir kişilikti. Bu yüzden ürkütücü ve uzak durulması gereken bir karakterdir. Euripides doğu ile batı kültürünü karşı karşıya getirerek bu çatışmayı yaratmıştır. Medea böylece psikolojik, esrarengiz özellikleriyle tragedyada en çok ilgi çeken rollerden biri olmuştur.

Tragedyada en önemli unsurun olay olduğu, karakterin bu olaya uygun olarak yaratılması gerektiği yaygın bir kanı iken Euripides bu kanıya karşı çıkararak olayı baş karakteri Medea çerçevesinde geliştirmiştir. Medea yerine farklı bir kadın karakterin işlenmesi durumunda farklı davranan baş kahraman ve buna bağlı olarak farklı gelişen olay örgüsünden bahsedilebilirdi. Yunan tragedyasında, Medea dışında insan ruhundaki zıtlıklar bu kadar yoğun konu edilmemiştir. Protagoras'ın "*insan her şeyin ölçüsüdür*" deyişi Euripides'in yaşadığı çağın özeti gibidir. Yazar, insan ruhunun zıt duygular karşısında düştüğü durumu aktarmak isterken efsaneyi zamana uydurmak adına kökten değiştirmek durumunda kalmıştır. Yaptığı en

büyük değişiklik Medea'ya çocuklarını vahşice öldürtmesidir. Ondan ilahi güçleri olan bir büyücü olarak bahsetse de insanüstü yetenekleri olmayan, etten kemikten herhangi bir kadının iç dünyasını incelemek ister. Efsanede olmadığı halde, Medea'nın Aigeus sayesinde Atina'ya sığınması ve rakibi Glauke'yi öldürmek için zehirli elbise hazırlayarak, bunları kral Kreon'un sarayına çocukları ile göndermesi Euripides tarafından eklenmiştir. Glauke'yi öldürerek Iason'un menfaat beklentilerini ve ayrıca kendisinden vazgeçme gerekçesini yok etmiştir. Çocuklarını alıp güvenli bir yere gitmek yerine intikam almayı ve bu uğurda çocuklarını çok seven Iason'un canını acıtıp kalbinden vurmak ister. Kocasını çaresiz görmek onun için her şeyden önemlidir. Kendisinin ileri sürdüğü gibi çocuklarını, düşmanları öldürmeden, onlara acı vermeden kendisinin öldürmesi gerektiği inancı ile değil aksine içinde alev alev yanan intikam ateşiyle beslenen canavar vasıtasıyla öldürmüştür. Yazar bu sahnede aldatılan ve öldürmekten başka çaresi olmayan kadının neler yapabileceğiyle ilgili sınırı belirlemeye çalışmıştır.

Euripides, Medea'nın yaşadığı duygusal çatışmayı döneminin şartlarında olabildiğince belirgin işlemiştir. Öyle ki; yaptığı kötülüklerden dolayı eleştirilen karaktere, ilerleyen sahnelerde ihanet edilen kadın olması nedeniyle acıyıp ondan intikam alması beklenir. Duyguların dizginlenememesi, aşırı sevgi kadar aşırı nefret duyma, "akıl düzeyinde yaşama" alışkanlığı yakalayamamış toplumlara özgüdür. Euripides'in bu aşırı duyguları ve sonuçlarını barbar yani yabancı bir kadına vermiş olması anlamlıdır. Medea kişiliğini Yunanlı bir kadında canlandırmanın çok zor olacağını vurgulamak gerekir. Zira bu kendi toplumunun aristokrat kadınından beklenemezdi. Medea kişiliği ile seven bir kadının yapamayacağı fedakârlık olmadığını ama ihanet edildiğinde de yapacağı kötülüklerin tüm fedakarlıklarını unutturacak kadar şiddetli olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu duygu karmaşası çağlar üstü bir durumdur. Tek bir çağın özelliği olarak kabul edilemez. Medea'yı vahşice hareket ettiren dürtünün arka planı için toplumun kadına yüklediği duygusal ve fiziksel yüklerin analizi sosyoloji, feminizm, psikoloji, teoloji gibi bilimlerin yardımıyla irdelenerek çözüme ulaştırılmalıdır.

Kutsal kitaplarda ve mitolojide kadının yaratılması ile ilgili mitler benzerlik göstermektedir. Kutsal kitaplarda kadın, kendinden önce yaratılan erkeği yanlış yola götürüp cennetten kovulmasına neden olan varlık olarak bildirilir. Mitolojide, tanrıya karşı gelen insanoğluna ceza olarak gönderilmiş bir varlık olarak resmedilir.

"Zeus usta bir tanrı olan ve elinden kurtulmayan oğlu Hephaistos'u çağırdı. Ona ilk kadını yaratmasını emretti. Babasının emri üzerine Hephaistos, balçığı su ile yoğurdu ve görenleri şaşkırtacak güzellikte"

bir bakirenin vücudunu yaptı. Olympos'ta oturan Tanrıçaların en güzeli ve kendi karısı olan Aphrodite'nin vücudunu model olarak kullandı. Heykel bitince onun kalbine, ruh yerine kıvılcım koydu. O zaman heykelin gözleri açıldı. Kolları, bacakları kıvılcıma ve dudakları konuşmaya başladı. Onu süslemek için bütün tanrı ve tanrıçalar yardım ettiler. Herkes kendisinden ona bir şey armağan etti ve ona Rumca "bütün armağan" anlamına gelen Pandora adını taktılar. Gerçekten ela gözlü Athena ona güzel bir kemer, süslü elbiseler verdi. Letafet perileri "Kharites" beyaz göğsüne parlak altın gerdanlıklar taktılar. Çekici bir gülümsemesi olan Aphrodite başına güzellikler saçtı, güzel saçlı Horalar, ilkbahar çiçekleriyle onu süslediler. Hermes, Pandora'nın kalbine, hıyanet ve aldatıcı sözler yerleştirdi. Zeus da ona esrarlı bir kutu armağan etti ve ona dedi ki; "-Sakin sana verdiğim kutuyu açma, onun içindeki iyi şeyler uzaklara kaçarlarsa ve onların yerine fenalıklar gelir, seni rahatsız ederler. Hulasa bu kutuyu iyi sakla, çünkü yalnız senin değil, bütün insanların saadeti ve felaketi bu kutunun açılıp açılmamasına bağlıdır. Böyle söyledikten sonra Baş tanrı ilk kadını yeryüzüne indirdi ve Prometheus'un kardeşi Epimetheus'a gönderdi. Prometheus, kardeşine Zeus'tan bir armağan kabul etmemesini tembih ettiği halde Pandora'nın güzelliğine hayran olan Epimetheus öğüdü tutmadı. Onu insanlar arasına kabul etti. Pandora, dünyaya gelir gelmez "acaba kutunun içinde ne var?" diye düşündü ve Zeus'un emrini unuttu. Kutuyu açtı. Meğer kutunun içinde hastalık, keder, ıstırap, yalan, riya, şehvet, hulasa insanları rahatsız eden ve onların felaketini hazırlayan ne varsa, onların hepsi açılan kutudan kuşlar gibi uçtular. Pandora hatasını anladı, biraz sonra kutuyu kapadı. Kutuya kapatılmış fenalıklar arasında, insanları yaşatacak, teselli verecek "ümit" de vardı. Fakat ümit dışarı çıkamamış kutuda kalmıştı. İşte böylece Zeus ilk kadını yeryüzüne göndermekle fenalıkları ve ıstırapları da onun kutusu içinde dünyaya yollayarak insanlardan öç almıştı" (Hesiodos, Çev.: S. Eyüboğlu – A. Erhat, 2016:111).

Görüldüğü gibi kadın her iki durumda da erkek için baş belası, her türlü kötülüğün kaynağı olarak gösterilmiştir. Bu yüzden antikçağda söylencelerin ve mitlerin egemen olduğu dönemde ve bu mitlerin de etkisiyle, başlangıçta beraber ava gittiği kadını, evde oturmaya, sosyal ortamdan uzaklaşmaya mahkûm etmiştir. Doğum olayı erkekler için hala kadının kas gücü olarak değilse bile beden gücü ve tanrı ile bağlantı olarak gizemini korumaktadır. Böylece erkek, en önemli rakibini saf dışı bırakmış olacağını düşünmüştür.

Yunan yazar Ksenophon'un Oikonomikos adlı eserinde kadınlar için yazdıkları, erkeklerin kadınlardan ne beklediğini belirtmesi bakımından önemlidir:

"Evde oturun ve ev işlerinizi yapın. Evdeki insanların yönetimi size aittir. Eve getirilenleri alın ve günlük ihtiyaç kadar olanların dağıtımını yapın, geri kalanları saklayın ve iyi muhafaza edin ki bir yıl yetecek olanlar bir ayda bitmesin. Yünler getirildiğinde onlardan ihtiyacı olanlar için elbise dikilmesini sağlayın. Görevlerinizden biri de kurutulmuş mısırın kullanılabilir ve yenilebilir durumda olmasına dikkat etmektir. Evdeki insanlardan biri hastalanırsa, onların tedavisi ve bakımı da sizin görevinizdir" (Ksenophon, 2020:56)

İ.Ö 5. yüzyılda yaşamış olan tarihçi Thkydides, Peleponnesos Savaşı'nda ölenler için yazdığı meşhur söylevinde, kadınların gerçek fazilet, şan ve şerefe hiçbir zaman ulaşamayacaklarını, bu yüzden kendilerinden olabildiğince az bahsettirmeleri gerektiğini bildirir. Bu ifadeden İ.Ö. 5. yüzyıl Atina'sında, sadece erkeğin değeri olduğunu, kadının sözü dahi edilmeyen bir varlık olduğunu öğreniyoruz. Çünkü savaşmak erkek işidir ve gerçek fazilet ancak savaşabilen erkeğe özgüdür.

Euripides'in yaşadığı İ.Ö. V. yüzyılda ideal kadın, iffetli, evin düzenini sağlayan, çocuk doğuran eştî. Kendisine bu görevler addedilen kadının değeri, koca evine getirdiği çeyiz, *oikos*'ta sağladığı düzen, kendinden az bahsedilmesi, yasa karşısında tüm sözleşme hakkını kocasına vermesi ile daha da artmaktaydı. İşte Euripides, o zamana kadar geleneklerin ezdiği, insan yerine koymadığı kadını aydınlığa çıkarmış, gerçek bir varlık olarak incelemiş, kadının da ruhu olduğunu ve gerekirse ve şans verilirse erkek gibi yiğitlik gösterebileceğini ileri sürmüştür. Atina toplumunun ezilmiş ve ötekileştirilmiş cinsi olmalarına karşın kadınların bu durumlarına acıması ve her türlü geleneğe ve mantığa aykırı her duruma karşı olma isteği Euripides'in eserlerinde kadın ve kadın ruhuna neden bu kadar yer verdiğini gayet iyi açıklamaktadır. Bu düşünce yapısı gereği birçok eserinde baş rolü bir kadın kahramana vermiştir. Aiskhylos'un Klytaimnestra'sı ve Sophokles'in Antigone'si de kadın karakterle yaratılmış hikayeler olmalarına rağmen Euripides'in eserleri kadın kahramanın ruhunu inceleyen eserler olarak o çağ için son derece önemli bir yeniliktir. Yazarın kadınları ilginç konular olarak almasının diğer bir nedeni de kadında yaratılıştan sahip olunan iç güdülerin erkekte daha güçlü bir şekilde kendini göstermesidir. Kadın ruhunu incelerken, kişinin ruhunda zıt duyguların bir arada bulunduğunu keşfeder. Mantık dışı duygular daha güçlü olduğu için çoğu zaman kişinin mantıklı hareket etmesine engel olurlar. Doğuştan insan ruhunda var olan iç güdüler, erkekte eğitim gördüğünden daha kontrollü biçimde kullanılır. Kadında ise bu güdüler daha baskın ama baskı altındadır. Normal şartlarda sorun oluşturmayan duygular, pek çok sebepten dolayı yüzeye çıkınca ve baskıyla karşılaşınca, savunma isteğiyle de insanı kötülüğe sevk edebilir. Kadının, ruhunda birbiriyle çatışan tarafların varlığı Euripides için tragedya temasının kaynağı olmuştur. Doğuştan çok kuvvetli duygulara sahip olan Medea'nın ruhunun, iffetinin hırpalanması sonucu zorunlu bir şekilde öç alma hırsı ortaya çıkarak mantığı ve ana sevgisiyle çatışmıştır. Toplumun ve sevdiği adamın onayını almak uğruna yapabileceklerinin sınırsızlığının, farklı zaman ve durumlarda aynı kişinin ruhunu nasıl değiştirebileceğini göstermesi bakımından Medea önemli bir örnektir. Düşmanı yenmek için sadece zeki insanların yapabileceği düzen kurmanın doğal olarak kabul edildiği Atina

toplumunda Medea'nın üst üste gelen acılarının intikama dönüşmesi kadının kötülüğü olarak değer buldu. Oysa benzer hile ve düzenleri Troia savaşı ve sonrası yapmış olan Odysseus, cin fikirli kahraman bir kişilik olarak alkışlanır. Euripides'in kadını odak noktası haline getirip, tüm tabuları yıkarak kadın-erkek ilişkisine değinmesi, muhafazakâr Atina halkını kızdırmış ve tepki uyandırmıştır. Çünkü kadının en büyük şanının adından bahsettirmemek olduğu bir toplumda bu tepki doğal görülebilir. Euripides bu tutumuyla ilk feminist ve kadın sempatzanı olarak hem antik çağ kadınları hem de günümüz feministlerince kabul görür. Erkek egemen ve kadının sürekli aşağılandığı, evlilikte gücün erkekte olduğu bir toplumda, erkek karakterlere kadınlar hakkında kötü sözler söyleterek Atina halkının kadına ön yargılı bakış açılarının öz eleştirisini yapmaları için fırsat vermiştir. Kadının erkeklerin hazinesi olduğunu, bu hazinenin anahtarının, onu anlamak ve hak ettiği şekilde davranmak olduğunu erkeklere anlatmak ve kadınları yüreklendirmek ister. Toplumda kadının yerinin köleden farklı olmadığı her alanda kadının hiçbir söz hakkı bulunmadığı bir ortamda bu sorunu gündeme getirme cesareti gösterir.

Euripides'in de temsilcisi olduğu tragedya eserlerinin çıkış noktası, seyirciyi ölüm, yaşam, acı gibi konularda düşünmeye sevk ederek siyasal gerginliği azaltmak olmuştur.

Medea başına gelen felaketlere sebep olarak gördüğü kocasından öç alma niyetini koronun kadınlarına “*Kadın, yapısı gereği her şeyden korkar. Döğüşe ve kılıca bakmaya dayanamaz. Ama evlilik hakları çiğnenip acı çekerse ondakinden daha kana susamış bir yürek bulunamaz*” (Euripides, 2023:38) diyerek seslenir. Bu haykırış, yalnız evlilik hakları çiğnenen kadın için değil, diğer toplumsal ilişkilerde de ezilen ve haksızlığa uğrayan kadın için de geçerlidir.

Antik Yunan tragedya ve mitleri insanın davranışlarını ve düşüncelerini şekillendirmede etkili olmuştur. Bu etki toplumsal bakış açısına ve bilim tarihine de sirayet etmiştir. Freud, erkek çocuklarının aşırı sevgiden kaynaklı patolojik durumunu Sophokles'in ünlü karakteri Oidipous ile bağdaştırarak bu duruma Oidipus Kompleksi⁴ adını verir.

⁴ Erkek çocukların annelerine, kız çocukların babalarına karşı duymakta olduğu aşk nedeniyle babanın veya annenin kendilerini cezalandırıp kısırlaştıracağı korkusu içinde bulunulan döneme "Oedipal Devre" denir. Bu devre karmaşık aile ilişkilerinde küçük farklılıklar gösterse de genel olarak çocuklar karşı cinsten ebeveyne cinsel istek ve arzu duyarlar, aynı cinsten ebeveyni de rakip olarak görürler. Çocuklar kişisel varlıkları için gerekli olan anne veya baba objeleri ile kendilerini özdeşleştirirler. Var olan çelişkiyi yenmek, arzu ve tehdit arasındaki karışıklığı çözmeye hem erkekler hem de kızlar; özdeşim, yüceltme, yer değiştirme, bastırma, yansıtma, karşıt

Carl Gustav Jung da bu kompleksin kız çocuk versiyonunu Elektra Kompleksi⁵ ile açıklar. Aynı şekilde Euripides'in erkek egemen Atina toplumunda ihanet karşısında intikamın en büyüğü olan çocuklarını öldüren, düzen bozucu baş kahramanı Medeia da Dr. Richard Gardner tarafından, boşanma sürecindeki kadınların kocalarından intikam almak için nefretini çocuklarına yönelten ve çocuklarını babalarından uzaklaştırma şeklinde tanımlanan davranış bozukluğuna Medea Kompleksi adını verir. Genellikle çocuğun velayeti ile ilgili anlaşmazlıklarda ortaya çıkan bir bozukluk-hastalık-rahatsızlıktır. En temel göstergesi, çocuğun diğer ebeveyne karşı haksız bir iftira ve karalama kampanyası içinde olmasıdır. Programlayan (beyin yıkayan) ebeveynin aşıladıkları ile çocuğun kendi katkılarının karışımı sonucu, hedeflenen ebeveyni kötüleme şeklinde ortaya çıkar.

1.4. Antikçağda Roma

Roma devletinin kuruluşuyla ilgili resmî belgelere dayalı bir başlangıçtan söz etmek oldukça güçtür. En eski bilgiler sınırlı olmakla birlikte özellikle İ.Ö.3. yüzyıla kadar olan dönem için söylencesel ve yazılı destanlar ilk kaynaklar olarak kabul edilir. Resmi olarak İ.Ö. 753 yılı kuruluş tarihi olarak kayıtlara geçen devletin kuruluşuyla ilgili pek çok farklı hikâye söz konusudur.

Roma'nın kuruluşunu, önemli bir Roma tarihçisi olan Titus Livius, Ab Urbe Condita adlı tarihi eserinde;

“Şehrin kuruluşundan önceki zamana ait olan bu şekildeki efsaneler, şehrin şimdi kurulmuş olmasından çok güvenilir tarihi delillere dayanmayan şiirsel hikayelerle süslenmiştir. Benim amacım ne tasdik etmek ne de onu delillerle çürütmektir. İnsanlarla tanrısal şeyleri karıştırmak ve böylece şehirlerin başlangıcına bir değer katmak eski insanların imtiyazlarındandır. Eğer herhangi bir kavme kendi başlangıçlarını vermeye müsaade

tepki oluşturma, bağımlılık ve saplanma gibi savunma mekanizmaları kullanırlar. Bu sayede suçluluktan kurtulurlar ve zamanla aile üyelerinin rollerini daha açık bir şekilde kavramaya başlarlar. Ve zamanla çocukların ebeveynlerine karşı duydukları bilinçsiz yakınlık ve aynı cinsten ebeveyni kıskanma ve bununla ilgili ruhsal bozuklukları içeren kompleks çözülür. Freud'a göre 4-5 yaş arasındaki erkek çocuklarda babayı kendine rakip olarak görme ve annenin gözdesi olma şeklindeki davranış tarzını belirtmek için kullanılmıştır. S. Freud'un kurucusu olduğu psikanalistik teoriye göre karşı cinsteki ebeveyni sahiplenme ve kendi cinsinden ebeveyni saf dışı etme konusunda çocuğun beslediği duygu, düşünce, dürtü ve fantezilerin toplamıdır.

⁵ Elektra Kompleksi Sigmund Freud'un bir görüşü olan Oedipus kompleksinin kız çocukları için geçerli olanıdır. 3-6 yaş arası kız çocuklarının babaya aşırı düşkün olmaları ve anneyi rakip olarak görmeleri olarak tanımlanmaktadır

edilirse ve onlar tanrısal bir soydan gelirlerse, Roma halkının askeri şöhreti o kadar büyüktür ki şehri kuranın babasının kendi babaları olduğunu iddia ettiklerinde savaş tanrısı Mars'tan başka hiç kimse yoktu”
(Livius,1994:13)

şeklinde açıklar. Dönemin resmi tarih yazıcılarının çoğu, Roma kentinin tarihini vatanseverlik, kahramanlık gibi görmek istedikleri yöne çevirmiş ve daha çok edebi bir eser tadında yazmayı uygun görmüşlerdir. Bunun nedenlerinden biri de tarihle ilgili yeterli bilgiye sahip olmamaları olabilir. Akdeniz ile Alp dağları arasındaki bölgeye verilen isim olan İtalya’da yaşadığı bilinen en eski kavimler Veneti ve Liguri idi. Fakat Roma’nın yüksek uygarlık oluşturan genlerinin Etrüskler’den geldiği genel olarak kabul gören bir görüştür. Etrüskler zamanla günümüzde Toscana adıyla bilinen Etruria bölgesine yayıldılar.

Onların bu üstün medeniyet seviyelerinin çok altında olan fakat zamanla bu uygarlıktan etkilenen Sabinler, Latinler, Siculi gibi kavimler ortaya çıkmıştır. Roma işte bu kavimlerden Latinlerin bir koluydu. Zamanla büyüyen Roma kavmi kent devletinden İmparatorluğa dönüşerek dünya tarihinde yerini almıştır. Seneca’nın yaşadığı dönem de İmparatorluk yönetiminin başlarıdır. Roma da Atina gibi sınırları kesin belirlenmiş sınıflı bir toplum idi. Özellikle Cumhuriyet Dönemi’nde kendi içinde açılımları olan iki sınıftan söz edilir. Bir yanda dinsel, ekonomik, siyasi, askeri ve hukuksal gücü elinde tutan bir anlamda Roma’nın gerçek vatandaşlığını hak ettiği düşünülen aristokratlar yani *patricii* ile diğer yanda sınırlı vatandaşlık haklarına sahip *plebs* (halk) bu sınıflı toplumu oluşturuyordu. Bu iki sınıfın dışında kalan yabancılar ve köleler vatandaşlık haklarına sahip değildi. Yüzyıllar içerisinde Roma siyasi ve politik yapısının oturmasında *patricii* ve *plebs* çatışması belirleyici olmuştur.

Atina toplumuna benzer şekilde Romalı kadın için de ev içi özel alan uygun görülmüş, ailenin tek hâkimi kabul edilen *pater familias* tarafından *mater familias* olan kadına erkeğin evdeki memuru olarak yetki ve sorumluluk verilmesi uygun görülmüştür. Yiyeceklerin, malların ve çocukların denetimi, dokuma işlerinin organize edilmesi, kendisinden de beklenen erdem ve ahlak ilkelerinin çocuklarına ve kölelerine öğretilmesi gibi meseleler kadının sorumluluğunda olmuştur.

Atina kadınına gösterilen toplumsal ötekileştirmenin ve görünmezliğin aksine Roma kadını özel alana hapsedilmeden kamusal alanda da vasisi ile var olabilirdi. Fakat ruhen ve fiziken zayıf olabilecekleri, aile mallarının kadınlar tarafından korunması gerekliliği, asker olamayacakları gibi nedenlerle siyasi, politik ve yönetsel bir ehliyetleri bulunmamaktaydı.

1.5. Seneca ve Medea

Lucius Annaeus Seneca'nın yaşam öyküsünü kendi yazılarından özellikle oğlu Lucilius'a yazdığı mektuplar olan *Epistulae Morales*'ten ve çağdaşı olan yazarların verdiği bilgilerden öğreniyoruz. İ.Ö.4 yılında dönemin ünlü retorik ustası L. Annaeus Seneca ile çağına göre iyi eğitim almış bir kadın olan Helvia'nın ortanca oğulları olarak İspanya'nın Corduba şehrinde dünyaya gelmiştir. Ünlü bir hatip, değer gören bir yazar, felsefeci ve *quaestor*⁶ olmasında anne babasıyla beraber teyzesinin de katkısı çoktur. Çocuklarını devlet yönetimi için hazırlamak isteyen baba Seneca bu yüzden oğullarını iyi bir eğitim görmeleri niyetiyle Roma'ya getirir. Belagat yeteneği ile kısa sürede parlayan Seneca savunmalar konusunda ünlenir. Fakat kendisi dışında hiçbir yeteneğin parlamasına izin vermeyecek derecede kıskanç olan İmparator Caligula yazarın yükselişini engeller. Bozuk sağlığının da etkisiyle bu yıpratıcı ortamdan uzaklaşıp felsefe gibi farklı arayışlar içerisine girer. Yazarın arayış içerisinde olduğu bu dönemde Stoacı, Pythagorasçı, Kynik ve Akademialı öğretiler yoğun bir çalışma içerisindeydi. Babasından öğrendiği için yabancı olmadığı ve Romalı zihniyetine ters düşmeyen Stoa öğretisi ile felsefe çalışmalarını sürdürmeye karar verir. Ardından *praefectus Aegypti* (Mısır valisi) olan teyzesinin kocasıyla birlikte Mısır'da kaldığı süreç *quaestor* olarak Senato'ya girmesiyle devlet adamlığını başlatır. Senato'da bulunduğu dönem Claudius'un imparatorluğunun ilk yıllarıdır. Seneca'nın itibarlı, zengin bir aileden gelmesi ve parlak Senato konuşmaları imparatorun hasedine neden olur. Bunun neticesinde İmparatoriçe Messelina'nın etkisiyle Caligula'nın kız kardeşi ve Claudius'un yeğeni Livilla ile gayrimeşru ilişkisi gerekçe gösterilerek Korsika'ya sürgüne gönderilir. Korsika sürgün yılları yazarın sonraki yıllarını şekillendirmesi bakımından belirleyici olmuştur. Sahip olduğu yaşam standardından, itibarından, uğraşlarından uzaklaşmak zorunda kaldığı bu dönemde Roma'yı ve Romalı zihniyetini iyice tahlil etmiş ve zaman zaman bu durumda olmasına neden olanlara kinle dolmuştur.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen duygularını yoğun bir dille ifade ettiği şiirler, tragedyalar ve felsefi çalışmalar ürettiği verimli bir dönemi de olmuştur. Sürgün cezasının kaldırılması için yaptığı girişimler sonuçsuz kalır. Bunun için yazdıklarını hissetmese bile imparator Claudius'a övgüler yağdırdığı *Consolatio ad Polybium*'u yazar. Fakat Roma'ya dönmek için İmparatoriçe Messellina'nın ölümü sonrası İmparatorun Agrippina ile evlenmesini

⁶ Senato kariyerinin ilk basamağı olan *quaestorluk* ağırlıklı olarak mali işlerle ilgilenen *quaestor*'lar tarafından icra edilen bir memuriyettir.

beklemesi gerekecektir. Sonunda Agrippina'nın desteği ile Roma'ya dönen Seneca, geleceğin imparatoru olan 11 yaşındaki Nero'yu yetiştirmek üzere görevlendirilir.

Siyasal yaşamda bu kadar etkili olan Seneca'nın aynı zamanda üst düzey edebi eser vermesi ilgi çekicidir. Yazar, nutuk, mektup, diyalog ve şiir türünde pek çok eser vermiştir. Seneca'nın tragedyaaları Euripides'in tragedyaalarının aksine sahnelenmekten çok okunmak üzere yazılmış metinlerdir.

Seneca'nın kaleme aldığı Medea, olayı bir güne sığdırır. Savaşçı bir toplum olan Roma tiyatro seyircisi sahnede kan, vahşet ve acı görmek ister. Seneca, Euripides'in aksine Medea'nın çocuklarını öldürdüğü sahneyi seyirci önünde gerçekleştirir. Euripides'in Medea'sı ülkeden kovulunca sığınacak liman ararken Seneca uzun tiratlarla kimseden korkmayan, yapılanlara karşı kısasa kısas intikam ateşiyle tutuşan bir Medea koyar önümüze.

“Ey o hüznün ülkesinin efendisi ve kapıp kaçırıldığı halde
Benden daha fazla sadakat gören tanrıça, sizlere
Yalvarıyorum, bu kan kusan sesimle
N’olur artık, artık gelin, sizler, ey saçların intikamını alan tanrıçalar
Darmadağın saçlarınız, yılanlar yayılmış,
Kanlı elleriniz kapkara meşaleler tutmakta,
Haydi gelin, nasıl dikildinizse dehşet saçarak bir zamanlar benim zifaf odamda,
Dikilin işte şimdi de o yeni gelinin yatağında,
Ölüm götürün babasına, ölüm götürün bütün kraliyet soyuna.
Daha kötüsü de var, damada edeceğim beddua:
Yaşasın ve sefil dolansın hiç bilmediği diyarlarda,
Bir sürgün gibi, korku içinde, nefretlik, evsiz barsız;
Bir yabancı gibi yanaşsın, bir zamanlar tanındığı, konuk olduğu kapılara;
Eşim, eşim diye arasın beni ve belki de bu dileyceklerimin en kötüsü;
Çocukları benzesin babalarına
Benzesin analarına. İşte şimdi doğdu intikamım doğdu:
Doğurdum.

Boşa mı sıralıyorum bu yakınmalarımı, boşa mı bu sözlerim?

Düşmanlarımın üstüne gitmeyecek miyim? Kapıp almalıyım çırağları ellerinden.

Çalmalıyım ışığı gökyüzünden! Soyumun atası Güneş

Seyirci kalabilir mi bütün bunlara, seyirci kalabilir mi arabasına kurulup

Koştururken atlarını her zamanki yoluna o berrak semada?

Öfkeni kuşan, kendini yıkıma hazırla

Bütün çılgınlığımla. Neler söylendiyse evlendiğinde

Söylensin boşandığında da. Nasıl ayrılacaksın kocandan?

Gittiğin gibi arkasından. Kır zincirlerini, durma artık miskin miskin:

Evini cinayetle elde ettiğine göre cinayetle terk etmelisin.” (Seneca, 2023:2-4).

Yukarıda verilen pasajlarda yazarın Roma toplumunun istencine göre şekillendirmiş olduğu kurgu görülmektedir. Savaşçı bir toplum olan Roma'nın yurttaşlarının tragedya eserlerinden beklentisi insan odaklı evrensel imgelerin betimlenmesinden çok kahramanlık ile bağdaştırdıkları savaş ve savaşa ait güç, ölüm görüntülerini görmek idi. Bu durum toplumun, eril bakış açısıyla yönlendirilmesi olarak açıklanabilir. Seneca, Euripides'in aksine, eserini toplumun beklentisi yönünde şekillendirmiş ve bunun neticesinde de eril bakış açısının pekişmesine katkıda bulunmuş görünmektedir.

Roma toplumunun kadından beklediği erdemli, namuslu kadının karşısına aldatılınca her türlü kötülüğü yapabilecek Romalı olmayan bir kadını koyarak nasıl bir kadın olunması gerektiği mesajını verir Romalılar'a. Medea'nın yabancı barbar bir kadın olarak seçilmesi Euripides'ten daha anlamlıdır. Böyle bir vahşeti yapsa yapsa yabancı bir kadın yapabilirdi. Seneca'nın yazdığı dönemde Romalı kadının yaşam tarzı çoktan farklılaşmıştı. Cumhuriyet Döneminin sonlarında başlayan bu farklılaşma İmparatorluk Dönemini müteakip iyice pekişmiş ve bunda özellikle değişen şartlar ile Catullus, Propertius, Tibullus ve Ovidius gibi yazarların etkisi olmuştur. *Manus*'suz evliliklerin yaygın hale gelmesiyle birlikte, eskiden neredeyse hiç görülmeyen boşanma giderek daha kolay ve yaygın hale gelmiştir. Artık aşkını yaşayan, ikinci veya üçüncü evliliğini yapan kadınlarla karşılaşılır olmuştur. Öyle ki ilk imparator Augustus tarafından evli ve çocuklu olmayı sağlamak üzere yasalar hayata geçirilmiştir. Carmen Saeculare'de Augustus'un bu reformları Horatius tarafından övülmekte ve tanrıçadan

“çocukları doğurması ve senatonun kadınların evlenmesi ve doğum oranının yükseltilmesi ile ilgili evlilik yasası hakkındaki emrini başarılı kılması” istenmektedir. Seneca’dan sonraki kuşak yazarı Iuvenalis de kadınları lüks yaşamın ele geçirdiğini dile getirerek Roma’da utancın kalmadığını ve herşeyin düzelebilmesi için gökten üçüncü bir Cato’nun gelmesi gerektiğini vurgular (Iuv. 2, 36-63; 3; 60-61, 58-80; 6, 94-96; 110-135; 292-93; 298-300; 475-480; 638-640). Bu noktada Seneca da annesi Helvia’ya yazdığı mektubunda benzer bir eleştiride bulunur kadınlar için. Mücevherlerin eski kadınlar üzerinde bir etkisinin olmadığını, onların çocuklarının sayısı yüzünden utanç duymadıklarını ve katı bir ev disiplinine tabi tutulduklarını ifade eder (ad Helviam matrem; de consolatione, 16.3-5). Aslında Euripides’in öngördüğü Medea’nın çocuklarını öldürme sahnesini o da kabul eder ve tekrarlar. Ancak Euripides’te bu öldürme her ne kadar çok kötü bir eylem olsa da empati kurulan, anlaşılabilir, hissedilen ve duyumsanan bir eylemken Seneca’daki öldürme intikam alma duygusu ve aşkla özdeşleştirilmiştir. Medea ise yaptığı eylemden zevk alan bir konuma sokulmuştur. Seneca’da Medea tam da çocuk katili anne ve cadıdır. Dolayısıyla Seneca’nın Medea’sı kendisinin dönemindeki kadınların ahlaki bir çöküntü içerisinde olduğu düşüncesiyle doğru orantılıdır. Iason’un ise daha olumlandığı görülür. Iason ile Medea’nın evliliği yerine yine ataerkiyi temsil eden krallığın yararına Creusa ile Iason’un evliliği onaylanır. Sonuç olarak Seneca’nın eseri yazarın eril tarafta durduğunu vurgulaması ve okuyucunun şiddet beklentisine cevap vermesiyle ataerki sistemi destekleyici bir nitelik sunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

EDEBİYATTA YENİDEN YAZIM YÖNTEMİ

2.1. Yeniden Yazım Yöntemi

Çalışmada yeniden yazım örnekleri için literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Yeniden yazım; daha önce yazılmış bir metni kendi çağının gerekleriyle yazanın kendi düşünceleri doğrultusunda yeniden şekillendirmesi olarak tanımlanabilir.

Bu amaçla Medea mitinin Yunan versiyonu Euripides, Roma versiyonu Seneca'dan ve günümüz versiyonu için Wolf kaynakları incelenmiş ve konu ile ilgili pek çok makale ile bu inceleme desteklenmiştir. Kullanılan bu yöntem ile katil anne miti ve kurban anne miti arasındaki farklılıklar ve benzerliklerin feminist kuram çerçevesinde tahlili hedeflenmiştir. Bu yöntem ile önceki yazımların karanlıkta kalan ya da çözüme ulaşmayan kısımları yazarın olaya bakışıyla yeniden inşa edilir.

2.2. Yeniden Yazım Olarak Medea Sesler

Antikçağda ünlenen Medea efsanesi çağlar içerisinde pek çok yeniden yazıma konu olduğu gibi günümüz çağdaş yazarlarının da ilgi gösterdiği bir tema olmuştur. 1966 yılında yayınlanan Christa Wolf yazımı hikâye, feminist kurama en yakın örnek olarak kabul edilebilir. Yazar dünyanın soğuk savaşla saflara ayrıldığı sıcak savaşın yaklaştığı bir ortamda siyasal düşüncelerini geliştirir. Metinlerine mitolojiyi dayanak göstermesi savaşın, baskının kökenlerine inme çabası olarak görülebilir. Feminist ve eleştirel bir bakış açısıyla mitolojik karakterleri yapı sökülmesiyle çağdaş olaylara uyarlayan yazarın ana hedefi, yazımı eril hegemonyadan kurtararak, savaş kahramanlığının yüceltilmesinden ziyade ezilenin, üzerinde baskı kurulan karakterin hikayesini anlatmaktır. Christa Wolf'un feminizm odaklı eserlerinin başlangıç noktası savaş karşıtlığıdır. Yöntemsel olarak mitolojik hikâye ve kahraman kalıplarını günümüz olaylarını çözümlenmek üzere model olarak kullanır. Bunu yaparken öykü kahramanlarının bulunduğu zaman ve coğrafyayı irdeleyip kahramanı içselleştirir. Uyguladığı bu yöntem yazarın sistem eleştirisini saldırganlıktan uzaklaştırıp ataerki hegemonya karşıtı görüşlerini analiz temeline oturtup ifade etmesini sağlar. Mitolojik kadın kahraman Cassandra ile başladığı yeniden yazım Medea ile devam eder. Fakat Cassandra'da olayın geliştiği zaman ve coğrafya üzerinden yaptığı değerlendirme Medea'da kabuk değiştirerek olay döngüsü, eril bakışa tepki olarak kendini gösterir. Her iki karakterin

bilicilik/kehanet özelliği olmasına rağmen Cassandra kendi sonunu bilen, Medea ise başkalarının sonunu hazırlayan kişiler olarak resmedilmiştir. Christa Wolf kurban Cassandra'nın ana özelliklerini değiştirmeden savaş karşısındaki ezilmişliğini vurgularken Medea'yı adeta baştan yaratarak ataerkin kurbanı olarak resmeder. Yazar nesneleştirilmiş ayrıca görünmez kılınıp kendine yabancılaştırılmak istenmiş kadın üzerindeki eril düşünce kalıplarını yok etme arzusundadır.

Yazar Medea Sesler ile Medea'yı katil anne, ihanet edilince her türlü kötülüğü yapabilecek kadın imajının çok dışında bir karaktere büründürür. Ana kurgu içerisinde yer alan örüntüyü koruyarak Medea'yı bu vahşete götüren nedenler çerçevesinde analiz eder. Roman örgüsünü hikâyenin altı ana kahramanının ağzından bizlere anlatır. Medea'nın konuşmasıyla başlayan öyküde; sırasıyla Iason, Agamede, Akamas, Glauke ve Leukon, olayları çoklu bakış açısıyla kendi pencerelerinden ve de zaman dışı olarak aktarırlar. Kocasını Iason ve eski öğrencisi Agamede dışındaki karakterler Medea'nın hayatına felaketlerin başlaması sonrasında girmişlerdir ve onlar için Medea aslında uzak durulması gereken bir yabancıdır. Kral Kreon'un danışmanları Leukon ve Akamas, kendi makamları için tehlike olarak gördükleri Medea aleyhine kamuoyu oluştururlar. Kreon'un kızı Glauke, evli ve iki çocuk sahibi olduğunu bildiği halde Iason ile evlenmekte bir sorun görmez. Medea bir kez daha dışlanmış ve ötekileştirilmiştir.

Wolf, Euripides ve Seneca'nın hikayelerinde sisler içerisinde kalan olayları açıklayarak net bir hikâye sunar. Medea'nın, babasının tarafında olmak yerine Iason'a yardım etmesinin ardında babasının adil olmayan yönetiminin olduğunu açıklaması, aşkı uğruna öldürdüğü söylenen kardeşinin aslında nasıl öldüğünü anlatması, katil anne olarak yaftalanmasının ardındaki gerçeğin açıklanması gibi Wolf'un çıkış noktası bir taraftan tarihsel ataerkin tortunun getirdiği çocuklarının katili anne algısını değiştirmek iken bir taraftan da Medea'nın kişiliğinde tarih boyunca haksızlığa uğramış kadın imgesini feminist bir yaklaşımla yorumlamaktır. Sesler'de Medea kardeş katili, çocuk katili anne, Glauke'nin katili gibi tüm katil rollerinden sıyrılmıştır (Atwood, 1998: xii). Bunun yerine Wolf tarafından Medea'ya aslında hiç suç işlemese de günah keçisi ve kurban rolü biçilmiştir (Ercan Akyıldız ve Balkaya, 2018: 1). Örneğin erkek kardeşi aslında babasının yönetiminde kalabilmesi adına kurban edildiği halde onun öldüren Medea imiş gibi suçlanır. Aynı şekilde Glauke'nin intiharı ve çocuklarının Korinthoslularca taşlanarak öldürülmesi de yine Medea'ya mal edilir. Kreon'un kızını kurban ettiği bilgisine sahip olması yüzünden ise sürgün edilir (Yetim 2019: 93-96).

Euripides'e has bir üslupla verilen Medea'nın kendi eliyle çocuklarını öldürmesi olayı, doğruluğu ya da yanlışlığının ahlaki boyutu tartışılmadan salt eylem olarak alınan nihilist bakış açısıyla açıklanabilir. Bu bağlamda çocuk katili anne imajının arka planını ataerkilliğe bağlamaktan ziyade, kadının yaşadıkları karşısında çaresizliğini ve kendisine öldürmekten başka bir yol bırakılmamış olduğunu düşünmek hareketin psikolojik boyutunun kavranması bakımından önemlidir. Ana mitte Medea, tanrılar tarafından Iason'un kaderini şekillendirmek üzere seçilen bir kurbandır. Bu nedenle Eros'un okuyla Iason'a aşık edilmiş ve altın postu kaçıran erkek kardeşini öldürmek de dahil her türlü yardımı yapmaya hazırdır. Bu kurban rolü Euripides'in eserinde Iason'un emellerini başka bir kadın üzerinden gerçekleştirme çabasına kadar devam eder. Ancak Iason'un başka bir kadına âşık olduğunu bildirmesi bu kurban rolünün de sonunu getirir. Medea Iason'un hedefine ulaşmasındaki araç olmaktan çıkarak, onun hedefine ulaşmasının önündeki bir engelle dönüşür ve bunu da sadece ve sadece kendi kadınlık gücüyle ve yetileriyle gerçekleştiren bir yönetici konumuna geçer. Bu bağlamda bir kadın ve anne olarak Medea kullanılabilir en etkili silahı kullanmış, kendi çocuklarını kendisi öldürmüştür. Medea'nın kullanabileceği daha öte hiçbir yol ve yöntem dahası başka bir çaresi de bulunmamaktadır. Dolayısıyla Euripides Medea'yı annelik duygularının yumuşaklığından sıyrarak onun kadınlık özelliklerine son derece saygı duyarak betimlemiştir. Onun bir kadın olarak kendini gerçekleştirmesinin başka hiçbir yolu olmadığını bir annenin en büyük silahının çocukları olduğu olgusu üzerinden düşüncesini aktarır. Wolf ise ana kahramanının çocuklarını kendi eliyle öldürtme cesaretini gösterememiş, bunun yerine onu hiç işlemediği suçların kurbanı haline getirilmiştir. Euripides'in Medea'sı kadınlık gururunun çığnendiği noktada bir yönetmen gibi ipleri eline almış Kolkhis'ten yola çıkarken erkek kardeşini öldürmekle krallığın sonunu getirdiği gibi hem Korinthos'un sonunu getirmiş hem de kendi hanesini yani *oikos*'u dağıtmıştır.

Gerçekten de Medea çocuklarını öldüren bir anne mi, yoksa başka şansı olmadığı için her şeyden vaz geçen kurban mıdır? Medea'nın kurban rolü, olayın hakimiyetini eline alıp Iason'un kaderini tersine döndürdüğü noktada son bulur. Euripides için Medea, iktidara yani ataerkil düşünceye karşı çıkış gerçekleştirdiği için ağır bedeller ödese de başarılı olmuş, sistem karşısında aykırı bulunan dolayısıyla normal kabul edilenin karşıtı olan bir kadındır. Wolf'te ise Medea, iktidar güçlerinin kendi iktidarlarını devam ettirmek için yarattığı kurbanlardan biridir. Her ne kadar iyi ve iyilik yönü ağır bassa da sürgün edilerek günah keçisi haline getirilmiş ve iktidarlar karşısında hiçbir varlık gösterememiştir. Euripides bireysel bir

başkaldıran imge tasarlamışken Wolf, bu karşı çıkış için Medea'ya yardım eden öğeler barındırır. Örneğin; Medea'nın eski öğrencisi olan Agamede içten içe duyduğu kıskançlık nedenli öfkesine rağmen Medea'ya yardım eder. Onun çaresiz halinden belki de zevk duyarak ya da kendisine yaptığı iyilikleri ödeyebileceği hazzı ile bu ölüm yolculuğuna refakat eder. Yine yoldaşı ve çocuklarının sütanesi Lyssa, korkusunu ardına alıp Medea'nın kurtulacağı ümidiyle yanındadır. Bu farklılık Wolf'ten ziyade Euripides'in feminist düşünceye daha yakın bir düşünce yapısıyla olayı çözümlediğini gözler önüne sermektedir. Christa Wolf'un yarattığı Medea karakteri modern zaman güçlü kadın modelidir. Zorluklar karşısında dimdik duran, kendine hazır sunulanı verildiği gibi kabul etmeyip araştıran, kendi bilgileriyle donattığı gerçeği yaratan bir kadındır. Buna rağmen feminist kuram ve gereklilikleri yaşadığı dönem gereği Wolf'e yakın iken Euripides çağı için aykırı olabilecek feminist kavramları ele alma cesareti göstermiştir.

2.3. Feminist Kuram ve Medea

Feminizm kavramı Latince *femina* kelime kökünden türemiş, kadınla ilgili olan her şeyi anlatan bir ifade olmasına rağmen kuram olarak ezilmiş tüm cinslerin hak arayışını ifade eden bir kavramdır. Kadın cinsinin baskın ataerkil sistem içinde ötekileştirilen, baskı altına alınmış olan cins olması nedeniyle daha çok kadının var olma mücadelesiyle anılır. İnsanların toplu olarak bir arada yaşamaya başladığı dönemlerden beri, cinsiyeti, teninin rengi, etnik kökeni hem üstünlük hem de eşitsizlik konusu olmuştur. Yaşadığı dönemde siyah tenli bir kadın olarak bu eşitsizliklerle mücadele etmiş olan Bell Hooks kendisinin de çok severek betimlediğini belirttiği feminizmin tanımını "*Feminizm, cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir harekettir*" (Hooks, 2002:27) şeklinde yapar.

Aynı şekilde kendi kadınlık deneyimlerini kadın hak ve özgürlük mücadelesine dönüştürmüş ve mücadelenin saygın öznelerinden biri olan Simone de Beauvoir ise feminizmi "*bir tür bireysel yaşam ve topluca savaşıma biçimi*" olarak tanımlar (Ocak 1978-Le Monde söyleşisi).

Varoluşçu düşünce yapısıyla oluşturduğu bu tanım ile yazar öncelikle cinsler arası ilişkileri analiz ederek kadının ikinci cins olmaya zorlanmasının altındaki nedenlere ulaşmaya çalışır. Acımasızca eleştirdiği sadece ataerkil toplum inşasının baş aktörleri erkek cinsi değil bu ötekileştirmeden sekonder kazanç sağladığını düşündüğü kadın cinsi de nasibini almıştır. Yazara göre; biyolojik farklılıkları bir eksiklik olarak sunulan ve baskı altına alınan hemcinsleri

bu baskıdan kurtulmak için gerekli ve yeterli çabayı göstermedikleri için düzen bu şekilde devam etmektedir.

18. yüzyılda bir akım olarak ortaya çıkan feminist düşüncenin kadın hareketine dönüşüp popülerlik kazanması 1970’li yıllara denk gelmektedir. Feminizm için salt bir “kadın özgürlük mücadelesi” tanımını yapmak eksik bir tanımlama olabilir. Feminizm içerisinde pek çok düşünceyi barındıran, farklı disiplinlerdeki özgürlük mücadeleleridir. Bu nedenle kesin çizgilerle belirlenmiş bir feminizm kurallarından söz etmek mümkün değildir. Bu noktada tüm kadınlık deneyimleri için farklı feminizm duruşu esas alınmalıdır Kadının deneyimine dayalı bilgiler doğrultusunda üretilecek çözümler geleceği şekillendirmede önem arz eder...Çocuklu, çalışan bir kadının feminizmden beklediği çözüm ile şiddete maruz kalan bir kadının beklentileri temelde aynı olmakla birlikte farklı yöntemlerle çözümlenmesi gereken konular olarak karşımıza çıkar. Fakat hepsinin ortak paydası insanların eşit olduğu ve hedefin insan olma yolunda cesaretle yürüme kararlılığının aşılmasıdır. Bu kararlılık eril gücün kaynağına ulaşarak kalıcı, ortak ve kurallara dayanan çözüm için elzemdir.

Açıklanan kuramlar ışığında Medea erkek egemen düşünce karşısında bireysel savaşını vermiş bir figür olarak açıklanabilir. Feminizmin ana prensibi tahakküme karşı başkaldırının ilk örneği olarak görülebilecek Medea, erkek eliyle yazılmış olmasına rağmen feminizm hareketi için harekete geçiren, ilham veren bir karakter olarak hareket içerisinde adından söz ettirmiştir.

2.4. Tarihte Feminist Algının Oluşma ve Gelişme Süreci

Feminizm hareketi, kadınların tüm ötekileştirmeleri reddedip sahip olduklarının baskı yoluyla ellerinden alınmasına tepki göstererek “biz gücümüzle varız” diyebilme cesareti göstermeleriyle başlar. Fiziksel ve düşüncesel sömürülmüş kadınların var olma mücadelesiyle başlayan hareket, var olmanın en önemli kriteri olan özgürlüklerini kıyasıya koruma eylemine dönüşmüştür.

Modern dünya var olduğundan beri patriarkal sistemin nesnesi olarak toplumsallaşan, eğitim almaktan ekonomik güce kadar pek çok parametre için erkeğe bağımlı bırakılan kadının bu gücü elde etme zorunluluğunun farkına varması için bile pek çok engeli aşarak bu yola girmesi gerekmiştir.

Erkekliğin norm sayıldığı ataerkil düşünce sisteminde kadın bu normun karşı ögesi olarak tanımlanmıştır ve bu nedenle bu düzen içerisinde kadının baskı altına alınması zorunluluğu erkeğin kendisine sunulan bu konfor alanını kaybetmemesi gerekliliğiyle aynı çizgi üzerinde seyreder. Feminist devrim de bu konfor temelli baskının karşısında sadece kadın hareketi olarak değil cinsiyetçi düşünce karşıtı bir eylem olarak tanımlanmalıdır. Patriarkal düşünceyi değiştirmek için savaşılmaması gereken sadece eril tahakkümün ana karakterleri baskıcı erkek cinsi değildir. Direniş baskının doğru olmadığını düşünse de bu ötekileştirmeden nasibini alacağını düşünerek kurumsallaşmış patriarkanın pasif destekçileri diğer erkekler ve kadınlara karşı yapılmalıdır. Feminist düşünce kadın ve erkek cinsinin, birinin diğerine hükmetmediği adil bir düzen yaratmak ister. Kan bağıının devamını sağlamak amacıyla kadın cinsinin iffetinin kontrol altına alınmasının ana hedef olduğu ataerkil düşüncenin kontrolü de feminizm ile sağlanmaya çalışılır. Kadın özelinde tüm adaletsizliklere karşı bir başkaldırı olarak da tanımlanabilecek feminizm, zorlu şartlardan güçlü bireyler çıkarmayı hedefler.

Bell Hooks “Kadınlara erkeklerin birbirine benzemediği ve hatta daima eşit de olmadığı; ama ilişkilerimizi şekillendiren yaşam felsefesinin karşılıklılık esası üzerine inşa edildiği bir dünyada yaşadığımızı düşünün. Her birimizin kendimiz olabildiğimiz bir dünyada, barış ve olanaklar böyle bir dünya yaratmaz; ırkçılığı, sınıf elitizmini ve emperyalizmi de sona erdirmemiz gerekir. Fakat feminizm, kendini tümüyle gerçekleştirmiş kadın ve erkekler olarak özlediğimiz toplumu yaratabilmemizi mümkün kılacaktır, özgürlük ve adalet hayallerimizi gerçekleştirebileceğimiz, hepimizin ‘eşit yaratıldığımız’ hakikatini hayata geçirebileceğimiz bir toplumda hep beraber yaşayabilmemizi sağlayacaktır. Yaklaşın. Feminizmin yaşamınıza, hepimizin yaşamına nasıl dokunup bu yaşamları nasıl değiştirebileceğini görün. Yaklaşın ve feminist hareketin derdinin ne olduğunu kendi gözlerinizle görün. Yaklaşın, şunu göreceksiniz: Feminizm herkes içindir” (Hooks, 2002:11) diye seslenir bizlere.

Bu noktada feminist hareket ve feminist kuramın oluşmaya başladığı dönemleri ayrı ayrı incelemek konunun hakimiyeti açısından önem taşımaktadır. Feminist hareket esas itibarıyla erkek karşısında ezilmiş kadının insani hak talep mücadelesi olarak 19.yy.’da burjuva kadınlarının önderliğinde başlamış bir harekettir. Bu hareketin çıkış noktası yasalar ve toplum karşısında hiçbir hükmü olmayan kadının hak ve özgürlük mücadelesidir. Kocasını ve babasını olmadan kadın, vatandaş olarak bir hiçtir. Kendi doğurduğu çocuğunun üzerinde bile hak iddia edemediği, oy hakkının olmadığı, sanayi devrimiyle ihtiyaç duyulan kadın emeğinin sömürüldüğü bir dönemde kadının var olma çabası harekete dönüşür.

Bu başkaldırının zeminini hazırlayan öncüllerinden Mary Wolstonecraft, Fransız Devrimi'nin cinsiyetçi alt yapısını eleştirerek hem kendi döneminin hem de ardılı 19.yy. ezilen kadın hareketine zemin hazırlayıp hemcinslerine cesaret veren güçlü bir imge olmuştur. Wolstonecraft ilk eleştirisini Rousseau düşüncelerine karşı yapar.

Özel alan ve kamusal alan ayrımını yapan Rousseau, Atina toplumu benzeri düşünceyle kadının yerinin özel alan olduğunu vurgular. Bu düşüncesinin altında kadının doğayla dolayısıyla duygularla bağdaşık olduğu fikri yatmaktadır. Akıllı simgeleyen erkek içgüdüsel hareket eden kadını denetleyen, yönlendiren, eğiten olgu yani erktir.

Wolstonecraft'ın eleştirisi kadını erkeğin ötekisi olarak görmesidir ve bunun altında karısını toplumda daha itibarlı konuma getirememe gibi basit bir neden yatmaktadır. Ünlü eseri Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi kitabında Fransız Devriminin ana söylemleri olan eşitlik, özgürlük, adalet kavramlarının sadece erkekler için hak mücadelesine girildiği eleştirisi üzerine kurgulamıştır. Eril baskı ile eğitim hakkı elinden alınan kadın aklını bilgilerle donatma ve kullanma yetisi elinden alınarak körelmeye mahkûm edilmiştir. İnsan olmanın ilk şartı aklını kullanma yetisidir. Akıl ve var olma ilişkisini Mary Wolstonecraft Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi kitabında şu şekilde ifade eder.

“Her şeyi belli bir düzen içinde gerçekleştirmek son derece önemlidir; kadınlarsa, genel olarak ele alındığında, genellikle hiç de düzenli bir eğitim almazlar ve çocukluklarından itibaren yöntemin değerini öğrenen erkeklerin sergilediği planlama ve kesinlik arama yeteneklerine nadiren sahip olurlar, ihmalden beslenen bu tahmin egemenliği, kadınların olguları genelleyebilmesinin ötünde gerçek bir engel oluşturur. Böylece kadınlar, salt dün yapmış oldukları için, bugün de dün yaptıklarını yaparlar. Yaşamın erken dönemlerinde anlayış gücünün gelişmesine yeterince önem verilmemesi, sanıldığından daha kötü sonuçları beraberinde getirir; çünkü akıllı ve zihinlerini geliştirmiş kadınların sahip oldukları o az bilgi de erkeklerinkilerle karşılaştırıldığında daha rastgele edinilmiş bilgilerdir; bilgi bireyin deneyimle gözlemlediklerini spekülasyonlar yoluyla genellemesinden oluşsa da kadınlar kendi bilgilerinin salt gerçek yaşamı gözlemleyerek edinirler. Topluma bağımlı bir durumda ve ev içi işleri aracılığıyla katıldıklarından kesik kesik ve rastlantısal öğrenme anları yaşarlar. Ayrıca öğrenme onlar için genellikle ikincil önemde bir uğraş olduğundan, herhangi bir alanı incelemede gerekli olan coşkuyu ve akıllı ve yargıyı açık tutan konsantrasyonu sergilemezler. Toplumun mevcut durumunda bir beyefendinin kişiliğini destekleyecek bir parça eğitim gerekli görülür; erkek çocuklar birkaç yıl boyunca disiplinle tanıştıkları bir eğitim almak zorundadırlar. Ama kadınların eğitiminde anlayış gücünün geliştirilmesi, bedenün güzelleştirilip süslenmesinden aşağı görülür; çeşitli kısıtlamalarla ve yapmacık alçakgönüllülük gösterileriyle zayıf düşürülen bedene, olgunluğa henüz erişmemiş ve rahat içindeki uzuvların asla ulaşamayacağına inanılan zarafet ve güzellik kazandırılmaya çalışılır. Ayrıca genç yaşlarda insanlar taklit yoluyla öğrenirler; kadınlaraysa inceleyebilecekleri ciddi ve bilimsel konular sunulmadığından

işlenmemiş akılları kısa zaman içinde yaşama ve davranış biçimlerine yönelir.” “Nedenlerini araştırmadan sonuçlara, biçimlere takılıp kalırlar; davranış biçimlerini belirlemek için benimsedikleri karmaşık kurallar, gerçek yalnız ilkelerin yerini tutabilmekten uzaktır çoğunlukla. Eğitimin kadınlara bir zayıflık görüntüsü vermesine kanıt olarak askerleri gösterebiliriz; askerler de kadınlar gibi bilgiyle donanmadan ve zihinleri ilkelerle güçlendirilmeden yaşama başlar. Bu iki durumda sonuçlar benzerdir: Askerler gündelik konuşmaların bulanıklığı içinde, yakalayabildikleri yüzeysel bilgileri yakalarlar; sıklıkla topluluk içine karışmaları da onları hayat bilgisi denen bilgiyle donatır ama toplumda kabul gören davranış biçimlerine ve gündelik hayatın sürdürülmesine yararlı bu bilgilerle insan yüreğine ilişkin gerçek bilgileri ayırt edemezler.

Eğitim hakkı elinden alınıp eksik bırakılmaya çalışılan kadın zorlu yollardan geçmeyi göze alarak bu hakkın bağlantılı olduğu hak ettiklerini alma savaşı içerisinde bulur kendisini. Bu hak mücadelesi farklı coğrafyalar içerisinde farklı devinimlerle ortaya çıkar. Bu yüzden sınırları belirlenmiş bir feminizm hareketinden bahsetmek mümkün değildir. Hareketin çıkış noktası değişkenlik gösterdiği gibi ihtiyaç duyulan hedef de farklıdır. Duyulan ihtiyaca ve geliştiği döneme göre adlandırılan hareketin içeriğini o dönem için yürütülen politikalar belirlemiştir” (Wolstonecraft, 2022:211).

Yasalar ve toplum önünde var olma hedefinin belirleyici olduğu birinci dalga feminizm hareketi 19.yy. da seçme, mülk sahibi olma ve eğitim alma haklarını talep eden kadınların attığı adımlarla günümüze kadar gelen akımlar için kuruluş niteliği taşır. Bu nedenle kendi aralarında bilinçlenme, var olan kültüre alternatif kültür geliştirme, kölelik karşıtı söylemler geliştirme zamanla feminist devrime dönüşmüştür. Fakat bu dalga sadece belli bir coğrafyanın belirli bir zümrenin mücadelesi olarak kalmıştır. Kişisel olan politiktir diyerek özel alanın da ailenin de politik olduğu vurgulanmıştır.

Feminizmin tüm kadınları kapsayan hak mücadelesine dönüşmesi 1960’lı yıllarda başlayan ikinci dalga feminizm ile mümkün olmuştur. Hem ten renkleri hem de kadın olmaları nedeniyle kat be kat ayrımcılık yaşayan siyahi kadınlar beyaz kadınların bu mücadeleye destek vermesiyle daha da güçlenmiş ve bir kız kardeşlik hareketi ortaya çıkmıştır. Talep edilen ataerkil düşünce yapısının aile dahil toplumun tüm kurumlarında değişmesi olmuştur. İkinci dalga feminizmin en güçlü aktörlerinden aktivist yazar Simon De Beauvoir, “*kadın doğulmaz, kadın olunur*” iddiası ile ikinci dalganın mottosunu belirlemiştir. Tüm toplumsal kuralların eril bakış açısıyla yazılmasına karşı çıkan yazar, toplumsal baskı ve eril normların yarattığı, doğurganlık ve cinsellik kökenli kadınlık algısının karşısına, kendi biçimlendirdikleri kadın olgusunu koymaya davet eder. Varoluşçu felsefe bakış açısıyla erkeklik ve kadınlık analizi yaparak toplumsal cinsiyet kavramlarının biyolojik özelliklerin çok ötesinde toplumun, daha önemlisi erkek cinsinin yarattığı kavramlar olduğu vurgusu yapar. Kadınlara sunulan dünya

erkek eliyle yaratılmıştır. Kadınlara sunulan pencere erkeklerin kadınların görmelerini istediği dünyadır. Kahraman olan erkek soyudur. Dişi erkeği olmadan yarım olan onun fethetmesine ihtiyaç duyan cins olarak kurgulanmıştır. Evin reisi, ülkenin kralı erkek olarak belirlenir aksi başarısızlıkla sonuçlanacak güçsüzlüktür Kadınlara zorla kabul ettirilen De Beauvoir ve pek çok feminizm öncüsü yazar ve düşünürün yıkmak istediği bu ataerkil normlardır.

İkinci dalga feminizmin gerekli çabanın gösterilmemesi nedeniyle hedeflenen sonucun alınmaması üzerine daha sert adımlar ve sistem eleştirisiyle üçüncü dalga sahneye çıkmıştır. Kadın sorununun sadece beyaz olmayan ve de üst zümre kadın sorunu değil cins olarak bütün kadınların sorunu olduğu düşüncesiyle adım atılır. Post modern düşüncenin de etkisiyle sorunun tüm kadınlara ait olduğunu, çözüme de evrensel bir politika izlenerek ulaşılabileceğini savunur.

Üçüncü dalga feministler, ikinci dalga feministleri hareket odaklı değil teori odaklı olması nedeniyle eleştirmişlerdir. Bu da ortak paydası kadın olan fakat mücadele amacı değişen pek çok farklı feminist hareketin doğmasına neden olmuştur.

Feminist akımların ilki olan liberal feminizm en önemli toplumsal sorunun cinsiyet eşitsizliği olduğu ve bu yönde kalıcı ve yapıcı çözümler üretilmesi gerekliliği üzerine odaklanır. Kadınlar, kendilerini etkileyecek koşul ve kararların belirleyicisi olmalıdırlar.

Radikal feministler, kadının sadece ev içi hizmetinin sömürülmesine ve toplumsal baskıya karşı çıkmamış aynı zamanda kadın bedeni üzerinde cinselliğinin ve doğurganlığının kontrol altına alınarak sömürülmesine de karşı çıkmıştır. Radikal feminizmin en ateşli savunucularından Kate Millet 'Cinsel Politika' adlı eserinde ataerkilliği erkek olan nüfusun yarısının kadın olan diğer yarısını yönettiğine dikkat çeker.

Marksist Feminizm, harekete geçmiş ve düşüncesele özgürleşmiş kadını sermaye odaklı düzen içerisinde edilgenliğinden dönüştürmeyi hedefler. Kapitalist düzeninin ana sorunu olan sınıf sorununu çözerek kadın sorununun çözüleceği savunulur.

Sosyal feministler ise kadın sorunun merkezinde hane içi emeği karşılıksız kalan, cinsiyeti nedeniyle ve erkeğin sosyal itibarının korunması amaçlı ücret adaletsizliğinin cinsiyet, etnik köken ve sınıf ayrımcılığının baş aktörü kadını bu ezilmişlikten kurtarmayı hedefler.

Medea'nın bir yabancı olarak dışlanması, toplumsal kuralların dışında hareket etmesi açıklanan feminist kuramların keşişim noktası olarak incelenebilir. Medea'yı kurgularken öne

konulan asıl mesele Medea'nın Korinthos'ta bir yabancı olarak gördüğü muameledir. Medea güçlü bir kadın olmasına rağmen, Atina geleneklerine ters bir karakterdir. Atinalı kadınların baba kuralları geçerli baba evinden, yine baba izniyle eş kuralları olan evlilik evine gitmesi kanunla düzenlenmişti. Oysa Medea hem yabancıydı hem de baba izniyle değil kendi arzusu ile Iason'a eş olmuştu. Euripides Korinthoslular üzerinden Atina'nın yabancı politikasını eleştirir. Gündelik hayatları içerisinde bu sorunla yaşayan Atina halkı için çok etkili olur ve sorgulamaya başlarlar. Kadın kahramanları betimlerken cinayet işlemelerine neden olan konu, ana temayı oluşturur.

Feminist kuram çerçevesinde işlenmesi gereken diğer önemli bir konu da kadının bedeni üzerinde hak sahibi olamaması sorunudur. Günümüzde de çözüme ulaştırılmamış olan bu sorun çocuk yaşta yapılan evlilik sonucunu doğurur. Cinselliğin günah ve tabu sayılması çağlar öncesinin sorunudur. Cinsellik içerisinde kadının edilgen, erkeğin ise arzularının doyurulması ihtiyacının olması yine eril tahakkümle kadını kontrol altına alır. Erkeğin arzularının kontrol altına alınması yerine erkeğin arzu nesnesi olan kadın baştan çıkarıcı olarak görülüp kontrolü yine erkeğe verilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMGE OLARAK MEDEA DEĞERLENDİRMESİ

3.1. İncelenen Kaynaklarda Anne İmge Medea Değerlendirmesi

İncelenen üç edebi metnin ortak teması; aldatılma karşısında verdiği tepkilerle kadının yapabileceklerinin sınırsızlığıdır. Bu noktada ilk sorgulanan kadının anneliğidir. Euripides ve Seneca metinlerinde annelik olgusu dönemin gerekleri üzerinden aktarılırken Wolf konuyu daha evrensel bir açımla irdeler. Euripides Atina toplumunun değer yargılarının gölgesinde bir annenin hislerini çılgın denilebilecek bir açıklıkla gözler önüne sermeyi başarmıştır. Ana mitte çocuklarını öldürmesiyle nefret edilen kadını bu felakete iten, anneliğinin şefkatini unutturan nedenleri sütninenin ağzından aktararak sanki Medea'yı haklı çıkarır.

“o zaman Iason'un aşkıyla yanıp tutuşan hanımım

Medea da hiç varmayacaktı Iolkos surlarının önüne

Pelias'ın kızlarını babalarını öldürmeye

İkna etmeyecek, kocası ve çocuklarıyla

Buraya, Korinthos toprağına sürgün

Edilmeyecekti. Şimdi, hem şu yaban ilin

İnsanlarına hoş görünmek, hem de Iason'un

Her dediğine hak vermek zorunda,” (Euripides,2023:1).

Euripides'e göre Medea'yı intikama, sahip olduklarının kaybı sürükler. Atası Kirke'den el aldığı büyüçülük yeteneği, babasının hükümdarlığı, kardeşi, itibarı, kadınlık onuru sahip olup Iason'a olan aşkı uğruna kaybettikleridir. Medea, sahip olduğu gücü Iason ile yani bir erkek vasıtasıyla elde etmemiş, aksine bu gücü aşkı uğruna feda etmeyi göze alacak kadar güçlü bir kadın karakterdir. Bu noktadaki yaklaşımı Seneca'dan hayli uzak, Wolf'e yakın bir feminizm olarak değerlendirilebilir.

Yazar aynı şekilde çocuklarını öldürmeden önce kapıldığı karmaşık duyguları Medea'nın ağzından bir feryat olarak aktarır:

“Ah, ah neden bakıyorsunuz o masum

Gözlerinizle, neden gülümsüyorsunuz böyle?

Ah, ne yapacağım şimdi? Çocuklarımın o tatlı
 Yüzlerini gördükçe yüreğim daralıyor kadınlar.
 Dayanamıyorum, batsın gitsin bütün kararlarım,
 Oğullarımı yanuma alıp gideceğim bu ülkeden.
 Babalarını üzmemek uğruna ne anlamı var
 Kendime böyle bir kötülük yapmanın?
 Hayır, batsın gitsin bütün kararlarım.
 Neler oluyor bana? Düşmanlarımı cezasız bırakıp
 Arkamdan gülmelerine izin mi vereceğim?
 Cesaret etmeliyim, nedir bu korkaklığım,
 Nasıl yumuşamış böyle kızgın yüreğim?
 İçeri girin çocuklar!
 (çocuklar içeri girer)
 Hazırladığım kurban etme
 Törenini doğru bulmayan kendi bilir,
 Ama hiç tereddüt etmeyecek benim ellerim.
 Ah, ah! Çocuklara kıyma bahtsız yüreğim,
 Acı onlara, bırak yaşasınlar. Seninle gurbette
 Yaşayarak anlam akıtacaklar hayatına.
 Ama hayır! Hades'in karanlık iblisleri adına,
 Razi olmayacağım buna, düşmanlarımın
 Hakaretlerine terk etmeyeceğim çocuklarımı.
 Şart olduğuna göre artık ölmeleri
 Canlarını onları doğuran anaları alacak (Euripides, 2023:41).

Euripides'in ikircikli fikirleriyle konuşturduğu anne Medea'nın, felaketler neticesinde oğullarının patriyarka eliyle değil, daha az acı çekeceklerini düşünerek kendi eliyle canlarını almak zorunda bırakılmasını açıklayabilecek düşünceleri Clarissa P. Estes, Kurtlarla Koşan Kadınlar kitabında aşağıdaki pasajda şöyle aktarır:

“Farklı bir çocuğa sahip olan annenin kötü niyetli bir kültüre karşı koyması için Sisyphos’un sabrına, Kiklop’un korkunçluğuna ve Kaliba’nın sert postuna sahip olması gerekir. Bir kadının içine doğduğu ve altında yaşadığı en yıkıcı kültürel koşullar, insanın ruhuna danışmadan boyun eğmesinde ısrar eden; sevecen başışlama törenleri olmayan; bir kadının ruhu ile toplum arasında seçim yapmaya zorlayan; ekonomik zümreler ya da kast sistemleri nedeniyle başkalarına merhameti engelleyen; bedenin” temizlenmesi” gereken bir şey ya da emirle düzene sokulacak bir tapınak olarak görüldüğü; yeni, olağandışı ya da farklı olanın hiçbir zevk uyandırmadığı; merak ve yaratıcılığın ödüllendirilmek yerine cezalandırılıp küçümsendiği ya da ancak bu kişi kadın değilse ödüllendirildiği; bedene acı verici eylemlerin uygulandığı ve buna kutsal dendiği ya da ne zaman bir kadın cezalandırılırsa, Alice Miller’in dediği gibi, bunun ”onun iyiliği için” yapıldığı, ruhun kendi başına bir varlık olarak kabul edilmediği toplumlarda görülür.

Bir kadın, kendi psişesinde bu ikircimli anne yapısına sahip olduğu zaman, kendini çok kolay teslim olurken bulur; mesafe koymaktan, saygı talep etmekten, istediğini yapma hakkını ortaya koymaktan, bunu öğrenmekten, kendi başına yaşamaktan korkarken bulur.

Bir anneyi çökertmenin yolu, onu duygusal olarak bölmektir. Ezelden beri en sık görülen yol, onu, çocuğunu sevmek ile eğer kurallara uymazsa kendisine ve çocuğuna köyün vereceği zararlardan korkmak arasında bir seçim yapmaya zorlamak olmuştur.

Böyle bir seçim yapmaya zorlanmak, aklın alamayacağı bir şey gibi görünse de bu, annelerin çağlar boyu yapmaya zorlandıkları psikik bir seçimdir. Kurallara uy ve çocuğunu öldür, yoksa olacaklardan sen sorumlusun. Böyle sürer gider. Bir anne çocuğu ile kültür arasında bir seçime zorlandığında bu kültürde iğrendirici, zalimce ve düşüncesizce bir şeyler var demektir. Yasaklamalarına uymak için sizden ruhunuza zarar vermenizi talep eden bir kültür, gerçekte çok hasta bir kültürdür.” (Estes, 2019:198)

Çocuğuna zarar veren anne görüntüsü, toplumsal ve sistemsel kabul görmüş anne imajını yerle bir edebilir fakat psikolojik arka planı iyi değerlendirilmiş somut olaylarda sonuca götüren nedenler tek tek incelendiğinde asıl suçlunun annelik duygularını alt üst eden baskıcı yapılar olduğu görülür.

Seneca’nın “İşte şimdi doğdu intikamım doğdu: Doğurdum” tiradı ile algılanması hedeflenen Medea’nın çocuklarıdır. Roma toplumunun ait olma, sahip olma olgusunun temelinde toplum tarafından kabul görme yer alır. Romalı kadın evliliği ve doğurduğu çocuklarla vardır. Yasalar önünde olmasa da yazılı olmayan kurallarda tek sahip olduğu doğurduğu çocuklarıdır. Seneca çocuklarını intikam ateşinin yakıtları olarak resmettiği Medea ile olmaması gereken kadın tipini göstermek ister Romalı kadınlara.

Roma devlet ve toplum ahlakının temel birimi *familia*; yani aile kurumudur. Roma toplum kuralları ve yasaları geleneksel aile kurumu temellidir. Evlilik, boşanma, veraset ve

miras konuları ayrıntılı olarak tanımlanmış, resmi ve toplumsal düzen korunmaya çalışılmıştır. Erkek, *pater familias* yani aile babası olarak bu kurumun reisi olarak kabul edilir. Bu statüsü sadece aile kurup ev ve çocuklara sahip olmasıyla sınırlı olmayıp, kendi babasının ölümüyle de mümkün kılınmıştır. Kadının ise *mater familias* statüsünü hak etmesi bir erkekle evlenmesine bağlı kılınmıştır. Bununla beraber evliliğin erkek tarafından haklı bitirme nedeni kadının çocuk doğuramaması olarak düzenlenmiştir. Görüleceği üzere kamusal alanda varlığı reddedilen kadının özel alanda kabulü de belirli şartlara bağlanmıştır. Çocuk doğurmak, evin düzenini sağlamak, köleleri yönetmek yoluyla erkeğin refahı ve toplumdaki itibarını yükseltmek kadının en anlamlı görevleridir. Çocuk doğurma kadına ait bir eylem olsa da babanın ürünü olarak değer görür. Kadının baba ve kocasına karşı koşulsuz itaat etmesi beklenirken Medea aileye karşı adanmışlık hislerini yerle bir eder. Medea, sistemin hastalıklı yanlarını gözler önüne serer. İzleyiciye Atina toplumu için düzen eleştirisi yapmak yerine Medea'yı düzen bozucu olarak göstermeyi tercih eder.

Sesler (Stimmen) ise anne Medea'dan öte, ataerkil hegemonyanın intikam olarak adlandırdığı hak arayışındaki kadını ve onu haklı mücadelesine götüren acımasız kurallar bütününe arka sesi partiyarkayı inceler. Medea'yı örseleyen, acıtan verdiği emeğin değersizleştirilmesidir. Sanayi devrimi sonrası ucuz emeğin kahramanları kadınlar olmuştur. "Eşit işe eşit ücret" söyleminin ortaya çıktığı bu dönemin Süfrajettekiler tarafından atılan hak talebi çığlığı, Medea'nın Iason aşkını kazanmak uğruna, vatanından, babasının himayesinden, kardeşinden mahrum kalma pahasına verdiği mücadelenin yankısıdır.

"Bir ismi ünlüyoruz ve duvarlar geçirgen olduğundan o kişinin çağının içine geçiyoruz, bu istenen bir karşılaşma, tereddüt etmeden karşılık veriyor kuşkularımıza zamanın derinliğinden. Çocuk katili mi? İlk kez bu kuşku ... Kendimizi eskilere doğru bırakan biz miyiz, yoksa onlar mı bize yetişiyor? İkisi de. Bir el uzatmak yetiyor." (Wolf,2021: vii)

Patriarkaya karşı verilen mücadelenin mikro tepkisi Iason özelinde tüm hegemonik yaklaşımlara verilmiş sayılmalıdır.

"payelerimden vazgeçtim. Onun elinde sıradan bir kadındım. Böylece tamamen korunaksız olarak kendimi Iason'a bırakarak onu bu şekilde kendime bağladım.

sizin için dedi. Senin için ve çocuklar için. Seni buradan göndermemeleri için. Siz demişti artık bir kez, bir daha biz demeyecekti bu yol ayrıımıydı. Dinmek bilmeyen bir acı" (Wolf,2021:80).

Ana mit ve Antikçağ yazarlarının intikam uğruna çocuklarını öldüren katil anne imajıyla verdiği mesajın Iason cephesinde duygusal olarak yaptığı tahribatla ilgili karşılığın rastlamayız.

3.2. İncelenen Kaynaklarda Kadın İmge Medea Değerlendirmesi

Medea mitinin yazımlara yansıyan ana ögesi kadın arketipi olarak karşımıza çıkar. Toplumsal normlar dahilinde olması gereken ya da olması istenen kadın karakteri üzerinden şekillenen aynı hikâye Seneca’da vahşi, barbar, büyücü, katil anne Medea olarak; Euripides’te acıların intikama sürüklediği çaresiz kadın olarak resmedilir. Trajediye günümüz penceresinden kadın sorunu olarak bakan Wolf ise maruz bırakıldığı sorunlara kurban edilmiş bir kadını anlatır bize. Wolf’un Medeası, sadece kendi için değil ezilen tüm kadınlar için ağlayan ve belki de intikam alan bir kadındır. Yazar yapı sökülüm ile ana miti, günümüz doğu-batı, savaş-barış ezilen-ezen karşıtlıklarına odaklanmak üzere şekillendirmiştir. Üzerinden asırlar geçse de kulağımıza gelen ses hep aynıdır. Wolf’un günümüz feminist düşünceyi temsil ettiği, yeniden yazımlarda onu “çocuk katili anne” imajından kurtarıp “kurban rolü” verdiğinin düşünülmesine rağmen yine de metin içerisinde ataerkil düşünce izlerine rastlandığı görülmektedir.

Eserlerdeki Medea’nın kötü olduğunu düşündüren, dönemin sistemine başkaldırmış bir kadın olması nedeniyledir. Hem Yunan hem de Roma toplumunda kadından beklenen sadece iyi bir eş olmasıdır. Yunan hanesi (*oikos*) için çocuk doğurmalı, bakımını üstlenmeli fakat çocuğun eğitimi ve aidiyeti babaya bırakılmalıydı. Antik Çağ Atina’sında kadın ve erkek toplumdaki rollerine göre eğitilirlerdi. Sistem, kadın yurttaştan daha çok erkek yurttaştan alınacak faydaya göre şekillendirilmiştir. Erkekler iyi bir savaşçı kız çocuklar ise erkeklerin ev içindeki rahatını sağlayan ev düzenini kuran ve savaşçı doğuran anneler olarak eğitilmişlerdir.

Kadının iyi yurttaş olmasının şartı dahi iyi bir eş olmasıdır. Kendisinden beklenen, her koşulda aldatma da dahil kocasına kadınlık vazifesini yerine getirmesidir. Bu nedenle Iason tarafından aldatılan Medea’nın tepki vermesi, intikam alması dönemin sosyal yapısı için yeni ve kabul edilemez bir durumdur.

“Korinthoslu kadınlar, evimden çıktım işte, beni boş yere

Suçlamayasınız diye. Bazıları insandan kaçan,

Bazıları kalabalıktan hoşlanan birçok kibirli insan tanırım

Bazıları da yaşadıkları sakin hayat yüzünden,

Uyuşuk yaftasına layık görürler. Adaleti tanımaz
 İnsanların gözleri! Bazıları, zarar görmedikleri halde
 Ve karşılındakinin içinde neler sakladığını hiç bilmeden
 Sadece yüzüne bakarak ondan nefret edebilirler.
 Yabancılar uyum sağlamalılar yaşadıkları kente.
 Kendilerini her şeyden üstün görerek, yurttaşlarını
 İnciten kibirlileri de hiç takdir etmem.
 Ama başıma gelen bu beklenmedik felaket
 Perişan etti ruhumu. Yolumu yitirdim dostlarım.
 Hiçbir şeyden keyif almaz oldum ve ölmek istiyorum.
 Her şeyim olan adam-bundan eminim-
 Erkeklerin en kötüsü çıktı. Yaşayan
 Ve düşünebilen bütün varlıklar içinde
 En acınacak halde olan biz kadınlarız” (Euripides, 2023:9-10).

Euripides, kötü addedilen bu kadının duyguları olduğunu; Wolf ise ona bu kötülüğü yanlış kurgulanmış bir sistemin -erkek egemen sistemin- yaptırdığını aktararak okuyucu ya da izleyici üzerinde farkındalık yaratır. Wolf karakterlerini sadece kadın konusu üzerinden değil baskı altındaki insanın davranış biçimleri üzerinden kurgular.

Christa Wolf ayrıntılı bir biçimde analizini yaptığı Medea'nın farklı etik düşünce yapısının toplumla çatışmasını yeniden yazımın ana ögesi olarak kurgulamıştır. Bu kurguyu kurbanın betimlemesi olarak almadan önce dönemi için yeni hatta aykırı sayılabilecek söylemlerle ortaya koyan ve Medea'yı kurban rolünden kurtaran metin örneğinin Euripides'e ait olduğu söylenebilir. Çocuklarını kendi iradesi ile öldürüp artık çocuksuz bir kadın olmayı seçen ve bu yolla kocasının soyunu da kurutan ve yönetimi baltalayan Euripides'in Medea'sıdır. Iason'un amacını gerçekleştirmesi için seçtiği, hedefine ulaştığında da kenara atılan yine Medea'dır. En nihayetinde anneliği ile ihanete uğrayan kadınlığı arasında kaldığında seçimini yapıp çocuklarını öldürerek kurban rolünden sıyrılmasını Euripides sağlamıştır. Toplumsal rol karmaşası yaşayan bir kadının birini öldürmesinin doğru mu yanlış mı olduğunu söylemek yerine bu durumu ataerkil tüm dayatmalara isyan etmesi ve bu düşünceyle bağlarını koparması olarak açıklamak mümkündür. Mitosun aksine Euripides Medea'sı çocuk katili anneye

dönüştürmüştür. Fakat bu değişiklik baskıcı toplum kurallarının kadını nasıl yıpratmışının incelenmesi bakımından gereklidir. Yazar bu şekilde önce ortaya çözümlemesini yapmayı planladığı vahşi kadın tipini koyar. Plan dahilinde önce onu vahşete götüren koşulları sonra da ana karakter özelinden kurban kadın psikolojik analizini yapmıştır. Ustalıkla yaptığı bu analizlerden Euripides'in kadını anladığı, görülmeyen sorunlarını gün yüzüne çıkardığı kabul edilebilir. Euripides'in dönemi için zor sayılabilecek kadın duygularını bu kadar ustalıkla analiz edebilmesi, yazarın kadınlığa yakın bir duygudurum içerisinde olduğunu düşündürmektedir.

3.3. Iason'un Eş Olarak Medea'ya Bakışı

Medea mitinin ve yeniden yazım metinlerin ana kahramanlarından biri de Medea'ya ihanet ederek onu intikam almak zorunda bırakan Iason'dur. Metinler içerisinde öfke çığlıklarına, çaresizlik feryatlarına sıkça rastladığımız Medea'nın aksine, Iason daha sakin bir karakter olarak çizilmiştir. Burada verilmek istenen mesaj kadının duygularıyla erkeğin aklıyla hareket ettiği gibi ilkel bir düşünce olabilir. Ana mit dahil tüm Medea hikâye örgülerinde Medea'nın tutkulu aşkına tanık olmamıza rağmen Iason'un bu aşka verdiği karşılık zayıf kalır.

“Başka bir şekilde çocuk sahibi olmalıydı insanlar.

Var olmamalıydı hiçbir kadın cinsi. Hiçbir

Kötülük kalmazdı dünyada o zaman” (Euripides, 2023:21).

Yukarıdaki dörtlükte Iason'un sadece soyunu sürdürmek için çocuk sahibi olma niyetinde olan bir adam olduğu açıkça görülmektedir. Aşkla meşkle işi olmayan, antik çağ Yunan erkek tipolojisini aynen yansıtan bir karakterdir. Adının ünlenmesi, üretkenliğinin kanıtlanması yani çocuklarının çokluğu ile mümkündür. İnsan var olduğundan beri soyun devamı erkekliğin şartı olarak kabul görür.

Iason karakterinin düşünceleri Antikçağ Atina toplumunun kadına bakışının özeti gibidir. Euripides'in Iason üzerinden aktardığı dönem düşüncesini Hesiodos da benzer bir metinle desteklemektedir:

“Yarattı baş belası olarak

Kadınlar soyunu ölümlü insanlara,

O kadınlar ki kötülüktür işleri güçleri,

İyiliğe karşı kötülük sağladı onlarla.

Her kim ki sakınır evlenmekten

Kadın derdi sarmamak için başına “(Hesiodos. 2016:585).

Iason hem Glauke ile evlenmeye hazırlanarak hem de Medea'nın kendisi uğruna yaptığı fedakarlıkları inkâr ederek Medea'ya ihanet eder. Iason burada da ataerkil Atina toplumu düşünce yapısıyla konuşturulur.

“ . Sana borçlu olduğum minneti böyle abarttıktan sonra,

Tanrularla insanlar içinden, beni o macerada

Sadece Afrodit'in koruduğunu söylemeliyim.

Açık görüşlüsün kuşkusuz, âmâ beni kurtaranın

Eros'un hedefini şaşmaz okları olduğunu itiraf etmek gelmiyor işine

Bana yararı dokunan neler yaptıysan iyi yapmışsın

Nedenleri üzerinde duracak değilim.

Yine de şimdi göstereceğim gibi

Beni kurtarmana rağmen, verdiklerinden çoktur benden aldıkların” (Euripides, 2017:20).

Kadını iyiliğe sevk edenin, yol göstericisinin erkek olduğu düşünce yapısı insanlık tarihi kadar eskidir. Kadın evinde çocuk doğurarak aileye dolayısı ile topluma hizmet eder. Onu ıslah eden hep erkektir.

“Yunan Toprağında yaşıyorsun

Adaletin ne olduğunu öğrendin ve hayatını

Kaba güç değil adalet yönlendiriyor. Bilgeliğini

Tanıdı bütün Yunanlılar, namın aldı yürüdü.

Anılmazdı bile adın bir ucunda yaşasaydın dünyanın.

Mutluluğun duyulmayacak olduktan sonra

Ne altın isterdim evimde ne de Orfeas'ın

Sesinden tatlı olmasını sesimin. Bu şekilde

Hatırlatmak istedim sana verdiklerimi” (Euripides,2023:20).

Güncel feminist bakış açısıyla daha sert bir erkeklik eleştirisi yapması beklenen Christa Wolf 'ün Iason'dan gelen sesi Euripides çağının yansımasıdır. Kas gücü avantajlı doğan erkek cinsi, bu gücü kadın üzerinde kontrol unsuru olarak kullanma eğilimindedir. Euripides dönemi Yunan toplumu ve Seneca dönemi Roma toplumun düşünce yapısını yansıtan düşüncelerin Wolf tarafında da yerleşik olduğu görülür. Psişik gücü, doğuran cins olması anlaşılamayan kadın, bu güçleri tanrısal bir ayrıcalık olan görülüp, bilinmeyenden korkulur, korkulan da bertaraf edilmelidir içgüdü ile ötekileştirilmiştir. Erkeğin bu korkusu aslında, doğuştan getirdiği cinsine has güçlerle sindirme, özel alana hapsetme, kendini üstün kadını eksik kabul etmeye dönüşerek cinsler arası savaş başlatmış olur.

Kadın var olmaya çalıştıkça erkek baskının ve ötekileştirmenin dozunu artırır. Antik Yunan ve Roma döneminde neredeyse kanun hükmünde olan bu ataerkil düşünce yapısının kaybedilen pek çok şeye rağmen gelinen noktada hala Medea: Sesler ile tanıdık bir korku olarak önümüze getirilmesi “Wolf mü Euripides mi daha cesur bir düşünceyle karşımıza çıkmıştır?” sorusunu akıllara getirmektedir.

“Bu kadarı fazlaydı. bana bunu yapmasına izin vermek zorunda değildim. Başka türlü de davranabilirdim. Öfkemi serbest bırakabilirdim. Üzerine yürüyüp onu duvara sıkıştırabilirdim. Iason 'u taciz eden cezazsız kalmaz. Kadınları zapt etmeliyiz. Onların dirençlerini kırmalıyız Doğanın bize bahsettiği şeyi, her şeyi silip süpüren o arzuyu, gömülü olduğu yerden ancak bu şekilde kazıp çıkarabiliriz” (Wolf, 2019:169).

Helios'un torunu Aites'in kızı ve Kirke'nin yeğeni olarak başlayıp devam ederken Medea bir anda tüm bu üst sınıf rollerini kenara atıp Iason'un karısı olmayı ve bu tercihin sonucu olarak anne olmayı seçmiştir. Tragedyanın sonunda bu sıfatların hiçbiri ile anılmayan bir kadın vardır. Varlığını ve tiranlığını reddettiği Aietes'in kızı, uğruna her şeyini ardında bıraktığı Iason'un karısı ve Pheres ve Mermeros annesi değildir. Kadının toplumda var olması için tüm bu rollere sahip olunup olunmaması gerekliliği ana sorundur. Geçmişten günümüze tüm zamanlar için kadının var oluşu bu rollere sıkı sıkıya bağlı iken zamanla kadın salt kendi düşünce ve eylemleriyle var olma yoluna girmiştir. Bu çabanın tam bir başarı olarak kabulü erkek egemen hegemonya karşı alınacak önlemler ile mümkündür.

SONUÇ

Antikçağdan günümüze incelediğimiz kadın ve kadının toplumdaki yeri, gelişen ve değişen dünya düzenine rağmen kalıcı ve tatmin edici bir noktaya ulaşmamıştır. Erkeğin kadını baskı altına almasının ana sebeplerinden biri gerek doğurganlığı gerekse psişik güçlerinin varlığı nedeniyle kadının kendisinde yarattığı korkudur. Medea metaforuyla günümüz kadınlarının ellerindeki bu ilahi güç ataerkil sistem tarafından yok edilmek istenir. Sosyal yaşantı içerisinde erkek, kadın karşısında tercih edilen güçtür. Erkeğin bu gücü, kadın karşısında duruşuyla şekillenir. Bu güç daima ispatlanmaya ve korunmaya muhtaçtır.

Kadın üzerindeki iktidarını ve toplum önündeki itibarını kaybetmek istemeyen erkek kadının bu bilgeliğini, onu oyalayacak nesnelere hayatına sokarak köreltmış, dolayısı ile kurban etmiştir. Doğurganlığının biyolojik boyutunun çok ötesinde kutsallaştırılan anneliği, kadının toplumsal rolü olarak belirlenmiştir.

Erkek tarafından sürekli denetlenen, sınırları belirlenen kadın kendine yaratılan bu dünyada bir süre sonra oto sansür uygular. Sistemin kendisine dayattığı güzellik, iffetli-sadık eş, çocuğu üzerinden yöneltilen yetersizlik algısı gibi kavramlarla normalizasyon bağlamında kendisini disipline etmesi sağlanır. Tali unsurlarla dikkati, iç görüşünden uzaklara kaydırılan kadına, daima erkeğin tamamladığı eksik kalan taraf olduğu hissettirilir. Bereketli hayat kuruculuk ustası kadın modern zamanlarda dahi erkek gibi güçlü olmak zorunda bırakılır.

Kadın kendinin ve cinsinin yaratılış özelliklerinin farkında olup bu özelliklerini kullanmaya başladığı an uyanış başlayacaktır. Yüzyıllardır baskı altında tutulan belki de Pandora kutusuna özellikle kapatılan ümittir ve bu ümit de kadının kendisidir.

Mitoloji ve kutsal kitapları çağına göre yorumlamak sanatın kullandığı yöntemlerdendir. Her iki kapsamda örneğini çokça gördüğümüz kurban izleği sanatta, özellikle yazında sıklıkla kullanılır. Bu ritüel kutsal kitaplarda tanrıya yaklaşmanın aracı olarak kullanılırken mitolojide ters talihin düzeltilmesi ve günahlardan arınma vesilesi olarak karşımıza çıkar. Atina toplumunda da Dionysos şenliklerinin ilk gününde yapılan kurban ritüeli, sınıflı toplumun çatışmalarını önleyerek zengin yurttaşların itibarını yüceltme amaçlıdır. Tragedyanın kahramanı ya yaşayacağı mutluluk için bedel ödeyen ya da yaptığı kötülüklerden arınmak uğruna daima bir kurban rolündedir. Kutsal kitaplarda bahsedilen, Hz. İbrahim'in Tanrıya bağlılığının ifadesi olarak oğlu İsmail'i kurban etmesi sahnesi Yunan mitolojisinde Agamemnon'un, tanrıların öfkesinden kurtulmak için kızı Iphigeneia'yı kurban etmesi olarak

yer bulur. Efsaneler bize kurban olayının farklı amaçlarını da gösterir. İktidar hırsı ve günahların odağının başka bir yöne çevrilerek arınma isteği gibi. Medea, Iphigeneia, Cassandra gibi kutsallık yüklenmiş fiziksel kurban edilişlerin aksine başkalarının tutkularının ve hedeflerinin kurbanıdır. Euripides ve Seneca'da Iason'un siyasi emellerinin kurbanı iken Wolf'ta kendisine yüklenen kötülüklerle Korinthos'un kötü töreleri aklanmaya çalışılır. Yabancı olarak zaten kabul görmeyen Medea'nın, gerçeği insanlara tüm çıplaklığı ile aktarması ile iktidar için tehlike oluşturmaya başlamıştır. Bu tehlikenin bertaraf edilmesi Medea'nın tüm kötülüklerden sorumlu tutulmasıyla yani günah keçisi haline getirilmesiyle sağlanmıştır.

Ötekileştirilmiş, yok sayılmış kadın her zaman kurban edilmiştir. Arada yüzlerce yıl zaman farkı olmasına rağmen incelenen iki eserde de Medea'yı çocuk katili olmaya iten sebepler toplumsal baskı ve erkeğin kadını tamamlanması gereken eksik taraf olarak görmesi sorunudur. Antik metinlerin geçtiği dönemin özelliği olarak Medea'nın atalarından getirdiği özellikler, toplum baskısı karşısındaki duruşu hiçbir kadının düşünmeye dahi cesaret edemeyeceği intikam planlarını hayata geçirmesi sadece karşı cins için değil hemcinsleri tarafından da dışlanmasına neden olmuştur. Bu dışlanmanın ana sebebi, Medea gibi olunması ya da onun tasdik edilmesi durumunda hayati önem taşıyan toplum tarafından dışlanmaya maruz kalmama arzusu olarak açıklanabilir. Demokrasinin yavaş yavaş yerleşmeye başladığı dönemlerde insan özellikle erkek, sosyal bir varlık olarak toplum tarafından onay görme ihtiyacındadır. Kadının onay alması gereken erk babası ya da kocasıdır. Medea örneği başkaldıran bir kadın, toplum düzenini bozup konfor alanına zarar getireceğinden ehlileştirilmesi gerekçesiyle dışlanmalıdır. Varlığına katlanılamayan kadının başkaldırısı, elbette en ağır şekilde cezalandırılması gereken bir suç olarak görülmüştür ve günümüzde de görülmeye devam etmektedir. Toplumsal kurallarla yaşamın zorunlu ihtiyaçlarının gölgesinde gelişen mitolojik kurgularda kadın kendi olmaktan çok eril düşüncenin dünyasında inşa edilmiş bir figürdür. Dolayısı ile kadın erkeğin düşlerini gerçekleştirmek için vardır. Bu nedenle kendisine acı ve korku duyması öğretilen dişil varlık erkelerin kurbanıdır. Kendisine hak görülen kadere boyun eğen kadın ideal kadınken baskıya karşı olan kadının hak ettiği ölüm ya da toplumdan dışlanmadır. Haksızlık karşısında kadının sorgulamak yerine kendini öldürmesi erdem olarak kabul edilir. Tragedyalarda kadın karakterin ölümü, beklenen bir sonudur. Antik Yunan mitolojisinde pek çok kadının hazine sonu ölümdür. Cassandra ve Iphigeneia kurban edilmiş olmalarına rağmen kendilerine addedilen kutsal ölümdür. Iokaste, Eurydike, Phaedra'nın intiharı kahramanları yüceltir. Belirtilen karakterler için kurban rolü benimsenmişken Medea'nın kurban olan mı kurban eden mi sorunu kafa karıştırmaktadır. Diğer

kahramanların fiziken ölümü kutsallaştırılmıştır. Medea'yı bu kurban rolünden ayırmak olaya yine erkek egemen düşünce bağlamında bakmak olacaktır. Medea Iason'un isteklerini, hırslarını gerçekleştirmek üzere tüm sahip olduklarını terk etmiştir. Bedeninden vazgeçmenin kurban olabilmesinin karşısında kendisinden, aşkından, en önemli varlıkları çocuklarından vazgeçmekle kurban sayılmalıdır. Tragedya içeriğinde Iason, Medea'nın aşkına aynı şiddetle karşılık veren bir erkek olarak çıkmaz karşımıza. Tek amacı hükümlerlik arzusunun gerçekleştirmek olan Iason'u, fedakâr bir baba olarak da görmeyiz. Medea kaybettikleriyle hayatta kalmasının bir anlamı olmadığını bilerek intikamını alır ve o da çocuklarını kurban eder. Iason'un sadık bir eş ve fedakâr bir baba olması durumunda Medea'nın katil anneye dönüşmeyeceği bilinir. Kendini gerçekleştirme özgürlüğü elinden alınan Medea, Iason'un kurbanı olmuştur. Katil anne sonunu hazırlayan Iason'dur. Medea'yı arzularını gerçekleştirme aracı olarak gören Iason, Medea'yı duygusal hezeyanlarıyla baş başa bırakmıştır. Aile olma sorumluluğunu, kendisi için her şeyi yapacağından emin olduğu Medea'nın sırtına yüklemeyi tercih etmiş ve sonucunda katil anne yaftasıyla eş ve anne olma hakları da elinden alınmıştır.

Medea önce kendisinin fedakârlık, başkalarının ise vahşet olarak gördüğü olaylar karşısındaki tutumu ile eleştirilir. Sevdiği adamla birlikte mutlu bir yaşam hedefinin önündeki engelleri yok etmek istemesi çocuklarını da engel olarak gördüğü fikriyle yargılanmasına neden olur. Tragedya ve yeniden yazımlarda Medea metaforu ile betimlenen, kabul edilmiş güç olan erkek egemen yasaları hiçe saymasının iki cinsin de yıkımına yol açacağı düşüncesidir. Medea kendi kararıyla doğru ve doğal olandan sapmış ve kendi düşüncesini seslendirme cesareti göstermiştir. Öyle ki çocuklarının canını alarak ölüme dahi meydan okumuştur. Bir başkaldırı olarak ölümün seçilmesi, patriarkanın ölüme müdahale edemeyecek olması düşüncesidir. Ölüm aslında Medea'nın karşısında olduğu patriarkanın yıkılıp benlik arayışındaki hemcinsleri için yaratmaya çalıştığı yeni dünyaya uyanışın simgesidir. Bütün kadınlar kendi seslerini duyup, duyurmaya başlayana dek kendini feda etmeye hazırdır.

Katil anne damgası ile anılmak Medea'nın kurban edilmesinin bir sonucudur. Anne Medea'yı doğurduğu evlatlarının canını almaya götüren süreç irdelenmeden ihanetle gözü dönmüş bir kadının sanrıları olarak kabul görmesi bu ataerkil düşüncenin ürünü olarak kabul edilebilir. Kocasını Iason için acı olduğundan dahi şüphe ettiği, çocuklarının canını kendi elleriyle almasının altında yine toplum baskısı yatmaktadır. Haklı olduğu düşüncesiyle hayata geçirdiği intikamın sonucunda halkın ayaklanıp kendisine zarar vermesine aldırmayan bir kadın vardır karşımızda. Fakat konu başkaları eliyle çocuklarına verilecek zarar olduğunda ikilemde kalmış

çaresiz bir anne düşüncesiyle hareket eder: Çocuklarına başkalarının vereceği zarara karşın kendi elinden gelecek ölümün onlar için daha kolay olacağı düşüncesi ağır basar.

Bu noktada Euripides, Seneca ve Wolf'un Medea'ları birbirleriyle karşılaştırıldığında içlerinde en feminist ögeler içeren eser Euripides'inkidir. Her ne kadar Christa Wolf'un yarattığı Medea karakteri modern zamanın zorluklar karşısında dimdik duran, kendine hazır sunulmuş gibi kabul etmeyip araştıran, bilgiyle donanmış, güçlü kadın modeli olarak tasarlansa da yaşamının herhangi bir noktasında Euripides'in Medea'sı gibi yönetmen koltuğuna oturamamış ve sonuç çocuklarından vazgeçmek bile olsa, kendi mahvı pahasına cesaretli bir çıkış yapamamıştır. Ve bu cesaretli çıkış hem iktidarın hem de *oikos*'un sonunu getirmiştir. Aslında feminist kuram ve gereklilikleri yaşadığı dönem gereği Wolf'a daha yakın iken Euripides çağı için aykırı olabilecek feminist kavramları ele alma cesareti göstermiştir. Seneca ise Euripides'in peşinden gitmiş görünse de Medea'nın çocuklarından vazgeçmesini aşk ve intikam duygusuna indirgeyerek kendisinin ve döneminin kadına bakışıyla orantılı ataerki tarafında durmayı tercih etmiştir.

Bu kurgu günümüz kadınlarına uyarlandığında, çalışma özgürlüğü elde etmiş kadın bu kez bedeni, yeterliliği üzerinden sistemin istediği imajı gerçekleştirme kaosu içerisinde hapsolür. Ataerkin kurguladığı herkes gibi düşünmesi, hareket etmesi beklenen kadın zamanla yabancılaşır. İç sesini duyamayan kadın sorgulamaya başladığında ötekileşir. Kendinden ve toplumdan uzaklaşan, yok sayılan her kadın kurban edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aktulum, K. (2014). *Metinler arası ilişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Arda, F. (2018). *Mavi Sakaldan Kanlı Odaya: Angela Carter'dan Bir Feminist Yeniden Yazım Örneği*. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar* 36: 26-44.
- Atılğan, K. D. (2013). *Antik Yunanda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili*. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*,10.15-20.
- Aydın,Y. (2022). *Geleneksel eril aktarımdan modern kadın yazınına: Christa Wolf'un Cassandra alımlaması*. *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. 27:589-609.
- Berktaş, F. (2003). *Tarihin Cinsiyeti*. *Metis Yayınları, İstanbul*.
- Beauvoir, Simone. *İkinci Cins: Genç kızlık Çağı*. 7. Çev. B. Onaran. İstanbul: Payel Yayınları, 1993. Can. Ş. (2016). *Klasik Yunan Mitolojisi*. İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Çelgin, G. (1990). *Eski Yunan Edebiyatı*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Demircioğlu, H. (1993). *Roma Tarihi 1.Cilt*, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Demirel, R. (2022). *Michel Foucault' "Panoptikon "unu Kadın Üzerinden yeniden Düşünmek*. *Noktasız Dergisi*, 8:38-41.
- Durğun, S. (2020). *Feminist Tarih Yazımında Soykütüksel Yaklaşım: Eleştirel Yaklaşım*, *Kilikya Felsefe Dergisi*, 2:75-91.
- Ercan Akyıldız C. ve Balkaya, C. (2018). *Euripides, Seneca ve Christa Wolf'un Eserlerinde Medea*. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2:1-11.
- Estes, C. P. (2019). *Kurtlarla Koşan Kadınlar Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler*. (Çev. H. Atalay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Firesone, S. (1979). *Cinselliğin diyalektiği: kadın özgürlüğü davası*. (Çev.Y. Salman), Payel Yayınları, İstanbul
- Garnett, M. J. L. (2009). *Türkiye'nin Kadınları ve Folklorik Özellikleri*. Oğlak Yayıncılık, İstanbul. (Çev.
- Hesiodos. (2019). *Theogonia-İşler ve Günler*. (Çev.A.Erhat,S.Eyüboğlu),Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Hooks, B. (2002). *Feminizm Herkes İçindir Tutkulu Politika*. (Çev. B. Kurt), Bgst Yayınları, İstanbul.
- İsmayilzade. G. (2022). *Feminist Bir Bakış Açısıyla Felsefe Tarihi: Kayıp Kadın Filozoflar*. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

- Kararlan. D. *Antik Yunanda Kadın Olmak*, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,1 (2):159-174.
- Karakaş. Y. C. (2017). *Çağdaş Feminist Kuramalar Açısından Feminist Öznenin İmkânı*. Felsefe Arşivi, 47 (11): 1-24.
- Ksenophon. (2020). *İktisat Üzerine-Oikonomikus*. (Çev. A. Çokana). Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Köroğlu. S.A. (2016). *Literatür Taraması Üzerine Notlar ve Bir Tarama Tekniği*. Gidb Dergisi.1; 61-68.
- Livius (1994). *Roma Tarihi, Kitap 2*, (Çev. S. Şenbark). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Lloyd G. (1996) *Erkek Akıl*, çev: Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Luchning, N.C.A. (2007). *Granddaughter of the Sun, Boston: Leiden*
- Nietzsche. F. (2001). *Tragedya'nın Doğuşu*. (Çev. İ. Z. Eyüboğlu). Say Yayınları. İstanbul.
- Notz, G. (2018). *Feminizm. S. D. Çetinkaya* (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Okur, N. E. (2010). *Euripides Tragedyaları Işığında Klasik Çağ Atina'sında Kadının Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul
- Owens, E.J. (2000). *Yunan ve Roma Dünyasında Kent*. (Çev. C. Bilsel). Homer Kitabevi, İstanbul.
- Paksoy, B.K. (2011). *Tragedya ve Siyaset*. Tem Yapım Yayıncılık Ltd.Şti., İstanbul.
- Robinowitz, N. S.: 1998, "Slaves with slaves: Women and class in Euripidean tragedy" *Women & Slaves in Greco-Roman Culture: Differential Equations*, ed. by Sandra R. Joshel, Sheila Murnaghan, London, New York, Routledge, 57-70.
- Seneca, (2007). *Medea*. (Çev. Ç. Dürüşken). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.
- Soydan. N. Y. (2020). *Euripedes'in Medea Adlı Tragedyasında Feminist Etiğe ilişkin Yaklaşımlar*. Türkiye Klinikleri Tıp Etiği Hukuku Tarihi Dergisi, 28(2):45-53.
- Stuttard, D. (2014) *Antik Yunan Tarihi*. (Çev.E. Gökyaran), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Taş. G. (2016). *Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi. Tarihi Süreçleri, Dönüşümleri*. Akademik Hassasiyetler.
- Wolf. C. (2021). *Medea. Sesler*. (Çev. İ. İgan). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Wollstonecraft. (2022). *Kadın haklarının Gerekçelenirilmesi*, (Çev. B. Şahinli) Can Yayınları, İstanbul.
- Yetim, A. (2019). *Modern Dünya Edebiyatında Medea Mitinin Görünümlerine Arketipsel bir Yaklaşım*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Zinnur Yağanoğlu
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Erenköy Kız Lisesi (1987-1990)
Lisans Diploması	Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Yunan Dili ve Edebiyatı Programı (1992-1997)
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Eylül Marka Patent Teknoloji ARGE Danışmanlık Ltd. Şti. (2008-2012) Eko patent Marka Patent Danışmanlık A.Ş (2012-2016) Kılıç Hukuk Bürosu (2016-2021) Akalin Hukuk Bürosu (2022-2024)